

BIULETYN

INFORMACYJNY

**INSTYTUTU
ŁĄCZNOŚCI**

1993
1-2

**BIULETYN
INFORMACYJNY
INSTYTUTU
ŁĄCZNOŚCI**

ROK 33

INSTYTUT ŁĄCZNOŚCI NR 1-2(306-307)

WARSZAWA 1993

Komitet Redakcyjny
Redaktor Naczelny: dr inż. Krystyn Plewko
Z-ca Redaktora Naczelnego: doc. dr inż. Alina Karwowska-Lamparska
Redaktorzy Działowi:
doc. dr inż. Włodzimierz Barjasz
dr inż. Stanisław Sońta
inż. Maria Łopuszniak

© Copyright by Instytut Łączności, Warszawa 1993

ISSN 0209-1046

Redaktor: mgr Krystyna Juskiewicz

Montaż tekstu: techn. Grażyna Woźnica

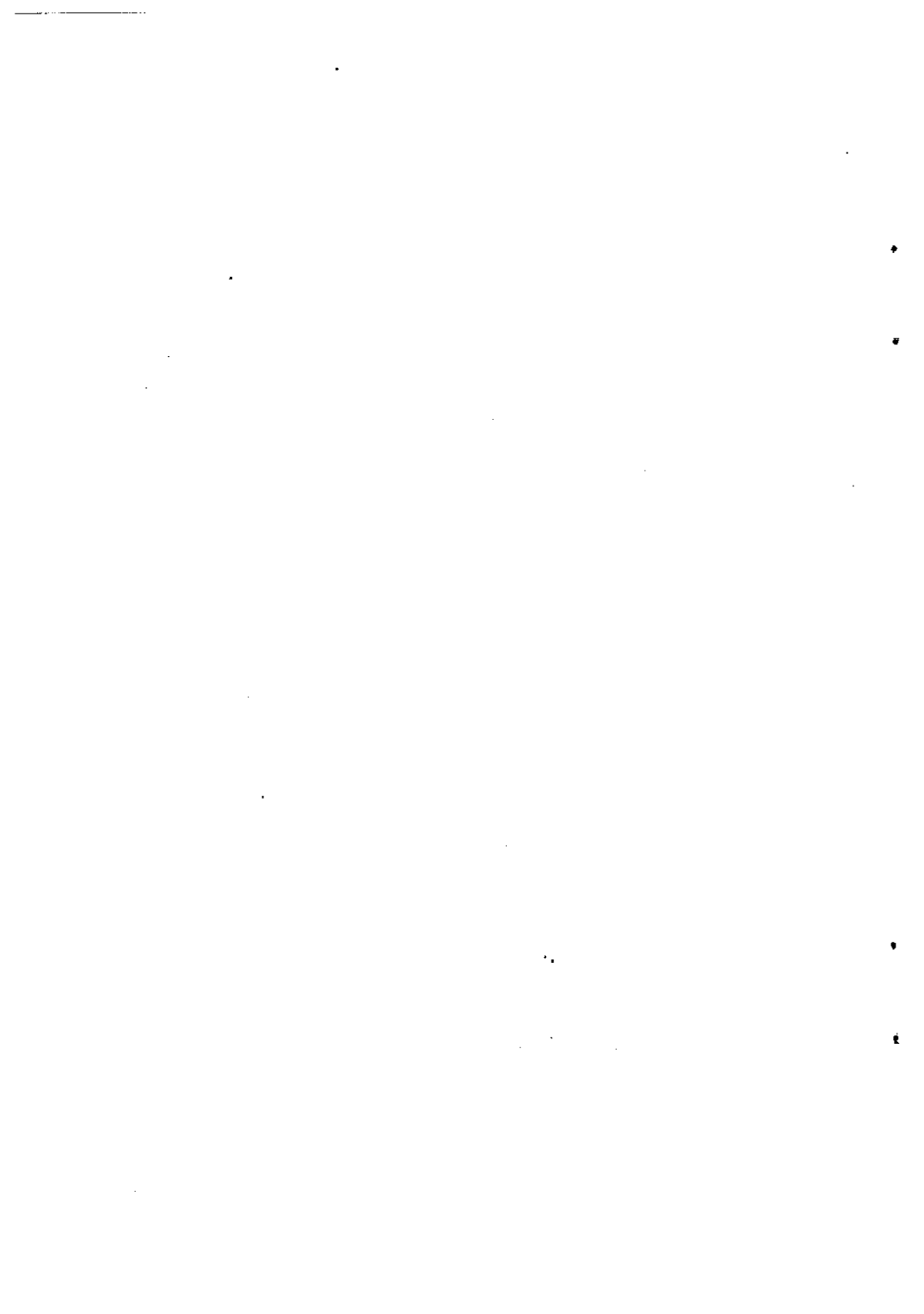
Instytut Łączności, Dział Ogólnotechniczny
ul. Szachowa 1, 04-894 Warszawa

Franciszek Kamiński

REGULACJE PRAWNE W TELEKOMUNIKACJI PUBLICZNEJ -
- PODSTAWOWE KIERUNKI ZMIAN

SPIS TREŚCI

	Str.
1. Wprowadzenie	5
2. Lata osiemdziesiąte - początek końca epoki monopolu państwowego w telekomunikacji publicznej	7
3. Podstawowe zasady świadczenia usług powszechnych	12
4. Otoczenie konkurencyjne dla telekomunikacji publicznej - - podstawowy kierunek i cel zmian	15
5. Regulacyjna działalność Komisji EWG	20
6. Zmiany w regulacji prawnej telekomunikacji publicznej na przykładzie państw europejskich	26
6.1. Wielka Brytania	29
6.2. Belgia	38
6.3. Dania	40
6.4. Francja	43
6.5. RFN	47
6.6. Kraje skandynawskie - Finlandia, Norwegia, Szwecja	53
7. Uwagi końcowe	57
Wykaz literatury	63

REGULACJE PRAWNE W TELEKOMUNIKACJI PUBLICZNEJ - PODSTAWOWE KIERUNKI ZMIAN

1. WPROWADZENIE

Regulacje prawne w telekomunikacji publicznej stanowią w ostatnim czasie temat wielu artykułów, obrad krajowych i międzynarodowych konferencji i sympozjów telekomunikacyjnych, analiz specjalistycznych, a nawet debat politycznych na forum parlamentów, rządów i różnych gremiów społecznych i politycznych w wielu krajach świata. Dla obserwatora z boku może to się wydawać zbyt sztuczne, zbyt nagłośnione i przerysowane, a tym samym skazane na szybkie wyciszenie i wycofanie z porządku debat o stanie środowiska telekomunikacyjnego. Nie jest to jednak spostrzeżenie trafne, gdyż aktualność tematyki regulacyjnej wynika z rosnącej roli sektora telekomunikacyjnego w życiu gospodarczo-społecznym poszczególnych państw i całych regionów, a także w życiu osobistym każdego mieszkańca Ziemi.

Przez wiele dziesiątków lat telekomunikacja publiczna należała do bardziej stabilnych sektorów gospodarki. Skromny zakres usług powszechnych (telefonía, telegrafia, początki teledacji) i trwałe ramy funkcjonowania administracji telekomunikacyjnych (operatorów publicznych) stwarzały dogodne warunki do spokojnej, długofalowej działalności krajowych administracji łączności. Ten stan rzeczy uległ zachwianiu w wyniku wprowadzania nowych technik i systemów telekomunikacyjnych (cyfryzacja transmisji i komutacji, sieci satelitarne o szerokim zakresie usług, sieci komórkowe radiokomunikacji ruchomej, sieci inteligentne) oraz rozwoju przemysłu i usług informacyjnych.

W ostatnim dziesięcioleciu obserwuje się wzrost znaczenia telekomunikacji dla rozwoju i efektywności gospodarki w skali krajowej

oraz międzynarodowej. Występuje rosnące zapotrzebowanie na usługi telekomunikacyjne, przy czym dotyczy to zarówno usług istniejących, jak i jakościowo nowych, powstałych z zespolenia telekomunikacji z postępującą komputeryzacją społeczeństwa. Zachodzące zmiany zderzają się z porządkiem prawno-organizacyjnym, z regulacjami sektora telekomunikacyjnego, ukształtowanymi w innej epoce, przy odmiennych parametrach ekonomiczno-społecznych telekomunikacji publicznej, przy innym postrzeganiu znaczenia telekomunikacji dla kształtowania proefektywnościowych i procywilizacyjnych kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego krajów. W tych warunkach zachodzi konieczność przeanalizowania całokształtu działalności operatorów publicznych i poczynienia odpowiednich zmian prawno-organizacyjnych i ekonomicznych, tak aby sektor telekomunikacyjny możliwie najwydajniej funkcjonował w nowym otoczeniu ekonomiczno-cywilizacyjnym.

W niniejszym artykule przedstawiono zmiany, jakie pod wpływem wspomnianych okoliczności zachodzą w regulacji prawnej administracji telekomunikacyjnych (operatorów publicznych) na świecie. Tematyka opracowania obejmuje omówienie:

- stanu prawnego w telekomunikacji publicznej na początku lat osiemdziesiątych (charakterystyka monopolu państwowego w telekomunikacji publicznej),
- podstawowych zasad świadczenia usług powszechnych,
- podstawowego kierunku i celu zmian w zasadach funkcjonowania telekomunikacji publicznej (powstanie wolnego rynku telekomunikacyjnego w otoczeniu konkurencyjnym),
- regulacyjnej działalności Komisji EWG na rzecz stworzenia jednolitego rynku sprzętu i usług telekomunikacyjnych na obszarze Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej,
- zmian w regulacji prawnej telekomunikacji publicznej na przykładzie państw europejskich (Wielka Brytania, Belgia, Dania, Francja, RFN i kraje skandynawskie).

W opracowaniu wykorzystano bogaty materiał źródłowy, w znacznym stopniu pochodzący z bieżącego piśmiennictwa telekomunikacyjnego. W załączonym wykazie literatury ujęto tylko niektóre pozycje bibliograficzne, o większej objętości i możliwie najbardziej aktualne.

2. LATA OSIEMDZIESIĄTE - POCZĄTEK KOŃCA EPOKI MONOPOLU PAŃSTWOWEGO W TELEKOMUNIKACJI PUBLICZNEJ

Lata osiemdziesiąte to początek poważnych zmian prawnych w zasadach funkcjonowania telekomunikacji publicznej na świecie. Jeszcze na początku tego okresu sektor telekomunikacyjny w przeważającej większości państw na świecie stanowił domenę monopolistycznej działalności państwa, reprezentowanego przez państwowego operatora publicznego [1, 7, 31, 34, 39, 41, 44, 45, 48]. Operator ten skupiał w swym ręku uprawnienia regulacyjne, homologacyjne, normalizacyjne (w dziedzinie telekomunikacji) i eksploatacyjne, w tym w zakresie rozwoju i utrzymania infrastruktury sieciowej i realizacji zakupów wyposażenia telekomunikacyjnego. Pod względem organizacyjnym publiczny operator telekomunikacyjny był ściśle związany ze strukturą administracyjną państwa (będąc często jej częścią składową), a pod względem finansowym - z budżetem państwa (zarówno w sferze wydatków, jak i dochodów). Często operator państwowy znajdował się w jednej strukturze organizacyjnej i finansowej z pocztą, co rzutowało na ekonomiczne efekty jego działalności.

Podstawowe elementy państwowego monopolu w telekomunikacji publicznej to:

- monopol w odniesieniu do krajowej infrastruktury sieciowej (utrzymanie, zarządzanie i rozwój sieci telekomunikacyjnej);
- monopol świadczenia usług telekomunikacyjnych;

- monopol w ustalaniu opłat i stawek taryfowych, obowiązujących w publicznym sektorze telekomunikacyjnym;
- monopol w odniesieniu do terminali abonenckich, współpracujących z siecią publiczną (dostawa, instalacja, utrzymanie);
- monopol w sprawach homologacji sprzętu telekomunikacyjnego, przewidzianego do współpracy z siecią publiczną;
- monopol w sprawach regulacji warunków działania jednostek gospodarczych w sektorze telekomunikacyjnym bądź korzystania z usług tego sektora;
- specyficzne regulacje prawne w stosunkach operator - użytkownik (klient);
- specjalne uprawnienia dla pracowników telekomunikacji publicznej z tytułu przynależności do państwowej służby publicznej.

Warto pokrótce przedstawić istotę wymienionych monopolii.

Monopol w odniesieniu do infrastruktury sieciowej oznacza, że wyłącznie operator państwowy ma uprawnienie do prowadzenia działalności związanej z zarządzaniem, utrzymaniem i rozbudową krajowej sieci telekomunikacyjnej oraz że jedynie sieć pod zarządem operatora państwowego może służyć do świadczenia powszechnych usług telekomunikacyjnych. Na tej podstawie są wyłączone z dostępu do rynku telekomunikacyjnego wszelkie zakładowe (wewnętrzne) sieci telekomunikacyjne, nawet o zasięgu krajowym (np. sieci kolei, energetyki).

Monopol świadczenia usług telekomunikacyjnych przyznaje operatorowi państwowemu wyłączność świadczenia usług, zatem operator ten ustala wszystkie zasady udostępniania i korzystania z usług telekomunikacyjnych, a w tym także prawa i obowiązki użytkowników (konsumentów). W praktyce powoduje to znaczne ograniczenia w swobodnym dysponowaniu zasobami komunikacyjnymi przez użytkownika, pomimo uiszczenia przez niego odpowied-

niej opłaty na rzecz operatora (np. zakaz odstępowania /odsprzedaży/ łączy dzierżawionych stronom trzecim, rygorystyczny nadzór nad abonentem telefonicznym w przypadku korzystania przez niego z terminali telefaksowych, transmisji danych itp.).

Z monopolem usługowym wiąże się **monopol w ustalaniu opłat i stawek taryfowych, obowiązujących w publicznym sektorze telekomunikacyjnym**. Monopol taryfowy polega na jednostronnym, arbitralnym narzucaniu przez operatora państwowego - pod kontrolą i za zezwoleniem państwa - warunków finansowych korzystania z usług oraz sprzętu telekomunikacyjnego, bez ich ekonomicznej weryfikacji i merytorycznej kontroli społecznej, co stwarza dogodne możliwości uzyskiwania dodatkowych, pozaekonomicznych dochodów budżetowych. Jednocześnie monopol ten umożliwia państwu - poprzez subsydiowanie skróśne usług telefonicznych miejscowych oraz subsydia międzygałęziowe - realizację socjalnych postulatów społeczeństwa, m.in. w sprawie powszechnej dostępności i tanich podstawowych usług pocztowych i telefonicznych (postulat: aparat telefoniczny w każdym gospodarstwie domowym). W przypadku łączności telefonicznej oznacza to stosowanie jednolitych, niezależnych od miejsca zamieszkania opłat za podłączenie do sieci telefonicznej oraz ustalanie niskich taryf za połączenia telefoniczne w ruchu miejscowym [48]. Oczywiście tego rodzaju regulacje prawne i działania ekonomiczne nie odpowiadają zasadom gospodarki rynkowej w otoczeniu konkurencyjnym.

Monopol w odniesieniu do terminali abonenckich, współpracujących z siecią publiczną, oznacza, że operator państwowy ma wyłączne prawo do dostawy, instalacji i utrzymania sprzętu u abonenta. Zatem możliwość wyboru wyposażenia telekomunikacyjnego przez użytkownika (z uwzględnieniem producenta, ceny, zbioru parametrów użytkowych i estetycznych) jest ograniczona wyłącznie do oferty operatora-monopolisty. Podobnie użytkownik nie może

zlecić konserwacji sprzętu osobom (firmie), do których ma szczególne i uzasadnione zaufanie.

Monopol operatora państwowego w sprawach homologacji sprzętu telekomunikacyjnego i regulacji prawnych, związanych z działalnością w sektorze telekomunikacyjnym, przyznaje operatorowi wyłączne prawo do ustalania wymagań technicznych, sposobu realizacji badań, harmonogramu oraz opłat za homologację sprzętu, a także wyłączne prawo do gospodarowania pasmem częstotliwości, do ustalania warunków dostępu użytkowników sieci wewnętrznych do sieci publicznej oraz warunków przeprowadzania przetargów i realizacji zakupów sprzętu. Monopol ten stwarza dwuznaczną sytuację z punktu widzenia gospodarki rynkowej, gdyż podtrzymuje uprzywilejowaną pozycję operatora państwowego wobec innych podmiotów gospodarczych w sektorze telekomunikacyjnym, co stanowi zaprzeczenie zasad wolnego rynku i uczciwej, równoprawnej konkurencji.

Specyficzne regulacje prawne w stosunkach operator - użytkownik polegają na nierównoprawnej pozycji stron względem siebie. W pozycji uprzywilejowanej znajduje się operator państwowy, który może narzucać dogodnie dla siebie rozstrzygnięcia w sytuacjach konfliktowych z użytkownikiem, np. w przypadku reklamacji wysokości rachunku za usługi lub wysuwania roszczeń na pokrycie strat w działalności gospodarczej, powstałych w wyniku złej jakości usług telekomunikacyjnych. W sporach tych operator-monopolista występuje jednocześnie jako strona zainteresowana, sędzia i komornik. Operator ma prawo dochodzenia swych roszczeń wobec użytkownika bez kontroli niezależnego organu (np. sądu), podejmując według własnego uznania restrykcje wobec abonenta (np. wyłączenie telefonu) w celu wymuszenia uregulowania należności. Udowodnienie racji abonenta w sytuacjach konfliktowych, jak np. w przypadku nadmierne zawyżonych rachunków, jest bardzo trudne, co stanowi przedmiot szczególnej troski ze strony stowarzyszeń użytkowników telekomunikacji.

Specjalne uprawnienia dla pracowników telekomunikacji publicznej wynikają z uznania ich za pracowników służby publicznej, zaliczonych do kategorii urzędników państwowych. Z tego tytułu należy się im szczególna ochrona prawna zatrudnienia i świadczeń socjalnych, z tym że stawki wynagrodzenia ustala się zgodnie z tabelami zaszeregowania urzędników. W konsekwencji wynagrodzenia pracowników telekomunikacji publicznej zależą przede wszystkim od stanu budżetu państwa, a w małym stopniu od efektów ekonomicznej działalności operatora, co utrudnia racjonalizację zatrudnienia i prowadzenie profektywnościowej polityki w sektorze telekomunikacyjnym.

Monopol państwa w telekomunikacji publicznej wyraża się także w protekcyjnej polityce zakupów i finansowania stron związanych z rozwojem telekomunikacji krajowej. Często obserwuje się faworyzowanie dostawców krajowych, udzielanie specjalnych ulg podatkowych i dotacji instytucjom i przedsiębiorstwom krajowym z tytułu uczestnictwa w rozbudowie infrastruktury telekomunikacyjnej, rozszerzania zakresu świadczonych usług oraz wprowadzania nowych technik (ISDN, telekomunikacja szerokopasmowa itp.).

Rola i znaczenie monopolu państwa w rozwoju telekomunikacji publicznej mają niewątpliwie aspekt historyczny i są w znacznej mierze uzależnione od ogólnej kondycji gospodarczej kraju, od zasięgu i poziomu technicznego infrastruktury sieciowej, od dostępności na rynku nowoczesnego i taniego sprzętu telekomunikacyjnego, a także od ekonomicznej i społecznej wizji elit rządzących [42, 43, 45, 48]. Jak już wspomniano, państwowy operator telekomunikacyjny był (bądź jest jeszcze) ściśle związany finansowo z budżetem państwa. To krępowało inicjatywę i przedsiębiorczość operatora, a tym samym utrudniało pozyskiwanie środków niezbędnych przy modernizacji i rozbudowie sieci telekomunikacyjnej. W tej sytuacji wiele zależało od polityki państwa w odniesieniu do sektora telekomunikacyjnego, od długofalowych strategicznych celów, wytyczonych przez

elity rządzące w programie ekonomicznego i społecznego rozwoju państwa. Pozytywne przykłady wykorzystania przez państwo monopolu operatora krajowego na rzecz przyspieszenia rozbudowy i unowocześnienia krajowej infrastruktury telekomunikacyjnej oraz zwiększenia dostępności usług powszechnych obserwuje się w rozwoju telekomunikacji publicznej wielu państw, a m.in. w Australii, Francji, Hiszpanii, Japonii, Korei Płd., Norwegii, Szwajcarii i Turcji.

Obecnie kończy się epoka wszechogarniającego monopolu państwa w telekomunikacji publicznej na świecie. Nowe regulacje prawne ograniczają uprawnienia i obowiązki państwa w utrzymaniu i rozwoju infrastruktury telekomunikacyjnej wraz z usługami. Wprowadza się elementy konkurencji do sektora telekomunikacyjnego. Obserwuje się różne etapy pośrednie regulacji: między pełnym monopolem państwa a całkowitą liberalizacją rynku telekomunikacyjnego. W tym kontekście można mówić o etapie regulowanego (ograniczonego) monopolu (jak np. we Francji i Norwegii) i o etapie regulowanej (ograniczonej) konkurencji, o czym świadczą rozwiązania prawne stosowane w Wielkiej Brytanii i USA. Czołowi menedżerzy sektora telekomunikacyjnego usiłują zachować umiar w prezentowaniu "jedynie słusznych" rozwiązań i koncepcji, wskazując na konieczność podejścia pragmatycznego, akceptującego różnorodność rozwiązań w telekomunikacji publicznej i uwzględniającego historyczne doświadczenie danego kraju.

3. PODSTAWOWE ZASADY ŚWIADCZENIA USŁUG POWSZECHNYCH

Powstanie i długotrwałe istnienie monopolu państwa w telekomunikacji publicznej znajduje wielopłaszczyznowe uzasadnienie: historyczne, techniczne, ekonomiczne i społeczne. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych monopol ten został celowo wykorzystany do sformułowania i realizacji programu powszechnej telefonizacji w kra-

jach o rozwiniętej gospodarce rynkowej. W programie tym uwzględniono system wartości społecznych, uznawanych przez społeczeństwa demokratyczne za podstawowe w działalności operatora publicznego. Wartości te zostały ujęte w aktach prawnych, regulujących zasady działania operatora na rzecz rozbudowy infrastruktury telefonicznej i świadczenia usług powszechnych, a przede wszystkim telefonicznych.

W przypadku świadczenia usług powszechnych następujące zasady uważa się za podstawowe:

- powszechna dostępność usługi (usługa jest dostępna na terenie całego kraju, niezależnie od miejsca zamieszkania użytkownika);
- równość wszystkich mieszkańców w dostępie do usługi (jednakowe warunki finansowe, jednakowa jakość, jednakowe traktowanie - niezależnie od pozycji społeczno-zawodowej i częstości korzystania z usługi);
- poufność przekazywanej informacji (obowiązek przestrzegania tajemnicy korespondencji);
- neutralność względem przekazywanej informacji (usługa jest świadczona niezależnie od treści przekazywanej korespondencji);
- przystosowanie się do potrzeb użytkownika (uwzględnianie życzeń użytkownika w kwestii instalacji sprzętu telekomunikacyjnego, informowanie użytkownika z odpowiednim wyprzedzeniem o przewidywanych przerwach w łączności itp.);
- ciągłość świadczenia usługi;
- jednolitość zasad taryfowych.

Jak więc widać, na operatora państwowego nałożono obowiązek świadczenia powszechnych usług telekomunikacyjnych, a przede wszystkim telefonicznych, dla każdego mieszkańca i zakładu pracy, niezależnie od położenia geograficznego, pozycji społeczno-zawodowej i częstości korzystania z usług. Do wywiązania się z tego obowiązku niezbędna jest rozbudowa infrastruktury telekomunikacyjnej

w skali ogólnokrajowej, co wymaga poczynienia znacznych nakładów inwestycyjnych i przestrzegania jednolitych zasad technicznych. W tej sytuacji zachowanie, a nawet wzmocnienie monopolu państwa traktowano jako warunek konieczny powodzenia polityki protelekomunikacyjnej, gdyż to gwarantowało ciągłość finansowania rozwoju sieci publicznej i systematyczny wzrost gęstości telefonicznej przy utrzymaniu jednolitych standardów technicznych i jakościowych. Typowe przykłady takiej postawy w kwestii stosunku państwa do rozwoju telekomunikacji publicznej dostarczają kraje Europy Zachodniej.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych państwowi operatorzy sieci w Europie Zachodniej prowadzili bardzo aktywną politykę na rzecz rozwoju telekomunikacji powszechnej, a szczególnie telefonizacji krajów. Zapewniono powszechny dostęp do telefonu: regionalna abonencka gęstość telefoniczna (liczba łączy głównych na 100 mieszkańców) w Europie Zachodniej wynosi ponad 38.

Obecnie przyjmuje się, że każda rodzina ma prawo do telefonu, a działalność na rzecz realizacji tego prawa jest obowiązkiem społecznym i cywilizacyjnym państwa jako reprezentanta interesów społeczeństwa. Prawo do telefonu rozpatruje się w tych samych kategoriach społecznych jak prawo do oświaty i opieki lekarskiej. Dlatego polityka powszechnej telefonizacji nie jest oceniana wyłącznie w kategoriach ekonomicznych, lecz jest traktowana jako swoista misja cywilizacyjna, realizowana w imieniu społeczeństwa przez państwowego operatora publicznego, na rzecz humanizacji stosunków międzyludzkich, zacieśnienia więzi międzypokoleniowych, utrzymania więzi rodzinnych, podniesienia poziomu kulturalnego wszystkich warstw ludności, a także na rzecz podniesienia poziomu opieki medycznej, szczególnie w przypadku samotnych osób chorych, niepełnosprawnych i w podeszłym wieku. W wyniku realizacji tych postulatów społecznych telefonizacja objęła ok. 85–95% gospodarstw domowych (zależnie od kraju), a obok tego poczyniono poważne inwestycje w rozbudowę sieci publicznych automatów telefonicznych [48].

4. OTOCZENIE KONKURENCYJNE DLA TELEKOMUNIKACJI PUBLICZNEJ - - PODSTAWOWY KIERUNEK I CEL ZMIAN

Na początku lat osiemdziesiątych stawało się coraz bardziej oczywiste, że monopol państwa w telekomunikacji publicznej nie przystaje do rozwiniętej gospodarki rynkowej, nie służy jej dalszemu rozwojowi. Przeprowadzona analiza sektora telekomunikacyjnego w krajach EWG, Australii, Japonii i innych wykazała nienadążanie sektora telekomunikacyjnego, zdominowanego przez monopolistyczną pozycję państwa, za dynamicznym rozwojem gospodarki rynkowej i wzrostem zapotrzebowania na usługi telekomunikacyjne. Stwierdzono, że uzyskany wysoki poziom techniczny i rozległy zasięg infrastruktury telekomunikacyjnej tworzą jakościowo nowy czynnik w gospodarce rynkowej, który wpływa w istotny sposób na życie ekonomiczne społeczeństwa i tym samym wymaga uwzględnienia w zasadach funkcjonowania telekomunikacji publicznej [48].

Znaczący udział telekomunikacji w ogólnym dochodzie narodowym, rozwój wymiany międzynarodowej przy wpływowym uczestnictwie korporacji międzynarodowych oraz coraz większe uzależnienie działalności gospodarczej, finansowej, administracyjnej i naukowej od stanu krajowej i globalnej infrastruktury telekomunikacyjnej wymagają takiej regulacji prawnej, która będzie sprzyjała powstaniu otoczenia konkurencyjnego w sektorze telekomunikacyjnym i usunięciu barier międzypaństwowych. Te wnioski z analizy sytuacji w telekomunikacji publicznej skłoniły Komisję EWG do wystąpienia z inicjatywą utworzenia jednolitego rynku sprzętu i usług telekomunikacyjnych na obszarze Wspólnoty (poczynając od 1992 r.). Również administracje łączności wielu innych krajów (np. Australii, Japonii, Korei Płd. i W. Brytanii) dostrzegły konieczność przeprowadzenia poważnych zmian w zasadach funkcjonowania telekomunikacji publicznej.

Proponowane kierunki zmian, wynikające z analizy sytuacji przez krajowe administracje łączności i organizacje międzynarodowe, to demonopolizacja, liberalizacja i prywatyzacja w telekomunikacji publicznej przy jednoczesnym odseparowaniu działalności telekomunikacyjnej od pocztowej [34, 36, 45, 48]. Wprowadzenie tych zmian ma służyć powstaniu stosunków rynkowych w sektorze telekomunikacyjnym, ukształtowaniu w nim otoczenia konkurencyjnego.

Demonopolizacja w telekomunikacji publicznej oznacza zniesienie bądź ograniczenie monopolu dotychczasowego operatora państwowego, a w szczególności pozbawienie go uprawnień homologacyjnych i regulacyjnych, oraz dopuszczenie na rynek innych operatorów publicznych, utworzonych na zasadach podmiotów gospodarczych przez kapitał prywatny.

W nowej sytuacji prawnej operator państwowy bądź jego następcą ma być przede wszystkim jednostką gospodarczą, odpowiedzialną za stan infrastruktury telekomunikacyjnej w skali kraju, z prawem świadczenia usług powszechnych i profesjonalnych (zorientowanych na sfery biznesu) w warunkach konkurencji i gry rynkowej. W tym celu w ramach resortu łączności wprowadza się separację finansową i majątkową w dotychczas wspólnym organizmie telekomunikacyjno-pocztowym, co ma zapobiec dofinansowywaniu deficytowych usług pocztowych z zysków pochodzących z działalności telekomunikacyjnej. Państwowy operator sieci otrzymuje osobowość prawną, dzięki czemu może działać na własne ryzyko i rachunek. Ulegają rozluźnieniu powiązania finansowe z budżetem państwa: zobowiązania operatora polegają przede wszystkim na wpłacaniu należnych podatków.

Działalność operatorów publicznych (z kapitałem państwowym i prywatnym) podlega nadzorowi ze strony upoważnionego ministra lub innego specjalnego organu państwowego (niekoniecznie rządowego). Organ nadzorczy ustala zasady homologacji, udziela koncesji na prowadzenie publicznej działalności telekomunikacyjnej, ma uprawnienia regulacyjne jak przydział częstotliwości radiowych,

czuwa nad przestrzeganiem zasad fair-play w stosunkach rynkowych (np. w sprawach przetargów na zakup wyposażenia lub wykonania fragmentów sieci telekomunikacyjnej, w sprawach o dostęp do sieci ogólnokrajowej i należnych z tego tytułu opłat). W szczególności organ ten ustala zasady taryfowe, jak np. górne pułapy stawek taryfowych, sposób uwzględniania inflacji w polityce taryfowej, i nadzoruje przestrzeganie zasad świadczenia usług powszechnych, w tym jakości tych usług, w działalności operatorów publicznych. Z reguły organ nadzorczy zwraca szczególną uwagę na działalność operatora państwowego bądź jego następcy, gdyż operator ten skupia w swym ręku największe zasoby sieciowe kraju i tym samym ma decydujący wpływ na ogólny poziom świadczenia usług powszechnych dla ludności i jednostek gospodarczych.

Liberalizacja w sektorze telekomunikacji publicznej oznacza zniesienie monopolistycznych ograniczeń w dostępie do rynku sprzętu i usług telekomunikacyjnych dla wszystkich podmiotów gospodarczych, tj. stworzenie równoprawnych warunków prowadzenia działalności gospodarczej na rynku sprzętu i usług telekomunikacyjnych w warunkach konkurencji. Zakres liberalizacji może być zróżnicowany w zależności od rodzaju działalności telekomunikacyjnej. Z reguły pełna liberalizacja występuje obecnie na rynku sprzętu abonenckiego (np. aparaty telefoniczne, telefaksowe, teleksowe, teleteksowe, wideoteksowe, terminale transmisji danych, modemy, centrale abonenckie), w przetargach na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych w telekomunikacji publicznej oraz w świadczeniu usług o wartości dodanej (np. usługi informacyjne z grupy usług inteligentnych, profesjonalne usługi wideoteksowe, poczta elektroniczna). Pewne ograniczenia zasad liberalizacji występują w przypadku świadczenia usług powszechnych, a szczególnie usług telefonicznych w sieci stacjonarnej (np. we Francji, RFN).

Prywatyzacja w obrębie sektora telekomunikacji publicznej dotyczy przekształceń własnościowych wobec operatorów państwowych

oraz dopuszczenia operatorów z kapitałem krajowym i zagranicznym do prowadzenia działalności telekomunikacyjnej w sektorze publicznym. Jako przykłady takiej działalności można wymienić sieci komórkowe radiokomunikacji ruchomej lądowej, publiczne sieci radiowe grupowe (dyspozytorskie), sieci przywoławcze, sieci satelitarne VSAT, usługi wideoteksowe, pocztę elektroniczną. Klasyczne formy prywatyzacji w telekomunikacji publicznej mają miejsce w Wielkiej Brytanii.

Konieczność omawianych zmian w regulacji prawnej telekomunikacji publicznej w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej, a w szczególności w krajach EWG, ma charakter obiektywny, gdyż wynika z powstałej dysharmonii między strategiczną rolą telekomunikacji w nowoczesnej gospodarce rynkowej w skali krajowej i międzynarodowej a monopolistycznymi - ukierunkowanymi na zachowanie odrębności narodowych w telekomunikacji i na faworyzowanie rynku krajowego - metodami zarządzania infrastrukturą sieciową i świadczenia usług telekomunikacyjnych. Jest to więc przyczyna obiektywna, ściśle związana z aktualnym poziomem rozwoju gospodarczego i z przewidywanymi, strategicznymi potrzebami współpracy regionalnej (jak np. w przypadku Wspólnoty Europejskiej) i globalnej. Poglądy elit rządzących na preferowane metody sterowania gospodarką narodową mają oczywiście istotny wpływ na kształt i tempo zmian w telekomunikacji publicznej, jednak są one odbiciem istniejącego obiektywnego stanu rzeczy w ekonomice, istniejących potrzeb społecznych i możliwości ich zaspokojenia, a więc nie podporządkowują stanu prawnego w telekomunikacji - a priori - ogólnym zasądom doktryny wolnego rynku i konkurencji w gospodarce narodowej. Tym należy tłumaczyć długi okres dojrzewiania tendencji deregulacyjnych i demonopolizacyjnych w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej (W. Brytania, Australia, Dania, Japonia, Szwajcaria, USA i inne), a w szczególności w organach EWG. Inicjatywa Komisji EWG w sprawie zmian w regulacji prawnej telekomunikacji

publicznej w krajach członkowskich w celu utworzenia jednolitego rynku sprzętu i usług telekomunikacyjnych w ramach Wspólnoty nastąpiła dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, a nie wcześniej - w latach sześćdziesiątych bądź siedemdziesiątych, mimo iż Wspólnotę Gospodarczą EWG powołano do życia już w latach pięćdziesiątych.

Proponowane i realizowane zmiany w prawnej regulacji zasad funkcjonowania telekomunikacji publicznej w krajach rozwiniętych mają doprowadzić do urynkowienia sektora telekomunikacyjnego przez stworzenie odpowiedniego otoczenia konkurencyjnego w celu uzyskania następujących efektów ekonomiczno-technicznych:

- wzrost efektywności ekonomicznej w sektorze telekomunikacji publicznej,
- pozyskanie kapitału prywatnego na rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej,
- racjonalizacja zatrudnienia u operatora publicznego,
- stworzenie nowych możliwości działalności na rynku krajowym i międzynarodowym dla operatorów sieci,
- stopniowa likwidacja barier międzypaństwowych dla działalności telekomunikacyjnej,
- uczynienie kosztów usługi podstawowym składnikiem opłat taryfowych (tj. ekonomiczna weryfikacja cen za towar telekomunikacyjny zgodnie z zasadami gospodarki wolnorynkowej),
- elastyczność innowacyjna sieci telekomunikacyjnej,
- przyspieszenie procesu wdrażania nowej techniki do infrastruktury telekomunikacyjnej,
- polepszenie obsługi telekomunikacyjnej sfer biznesu,
- skrócenie czasu realizacji nowych usług,
- rozszerzenie oferty świadczonych usług,
- polepszenie jakości świadczonych usług.

5. REGULACYJNA DZIAŁALNOŚĆ KOMISJI EWG

Komisja EWG już od kilku lat prowadzi badania nad stanem i perspektywami rozwoju telekomunikacji we Wspólnocie Europejskiej, co z konieczności prowadzi do analizy zagadnień związanych z regulacją funkcjonowania telekomunikacji publicznej w poszczególnych krajach członkowskich. Na podstawie zebranych doświadczeń Komisja występuje z zaleceniami i propozycjami zmian w regulacji prawnej telekomunikacji publicznej na obszarze EWG. Wnioski Komisji EWG są typowe dla obecnych kierunków zmian w telekomunikacji publicznej na świecie, o czym świadczy ich uwzględnianie w prawodawstwie telekomunikacyjnym krajów spoza grona członków EWG, jak np. w Finlandii, Norwegii, Szwajcarii i Szwecji. Warto zatem przedstawić w zarysie istotę propozycji i zaleceń tej Komisji.

Podstawowy dokument Komisji EWG, zawierający program zmian w telekomunikacji publicznej na obszarze Wspólnoty, to wydana w czerwcu 1987 r. Zielona Księga w sprawie telekomunikacji pt. "Ku dynamicznej gospodarce europejskiej - Zielona Księga w sprawie rozwoju wspólnego rynku usług i urządzeń telekomunikacyjnych" (Towards a dynamic European economy - Green Paper on the development of the common market for telecommunications services and equipment, COM(87)290, Brussels, 30 June 1987). Cele zawarte w Zielonej Księdze zostały zaakceptowane przez Radę Wspólnoty Europejskiej w rezolucji z 30 czerwca 1988 r.

W Zielonej Księdze przedstawiono program przekształceń sektora telekomunikacyjnego, ujęty w 10 podstawowych тезach o zasadach funkcjonowania przyszłego jednolitego rynku telekomunikacyjnego w EWG. Krajowe administracje łączności powinny brać pod uwagę tezy programowe przy opracowywaniu krajowych regulacji prawnych. Wytyczne Komisji EWG są następujące [48]:

1. Tymczasowa akceptacja zasady o konieczności zachowania wyłączności lub specjalnych praw przyznanych administracjom telekomunikacyjnym (operatorom publicznym o uprawnieniach monopolistycznych) w zakresie tworzenia i eksploatacji infrastruktury sieciowej. W krajach o zliberalizowanych regułach tworzenia i użytkowania sieci telekomunikacyjnej należy zadbać o zachowanie integralności krajowej infrastruktury sieciowej.
2. Tymczasowa akceptacja zasady o konieczności zachowania wyłączności lub specjalnych praw administracji telekomunikacyjnych w zakresie świadczenia ograniczonej liczby usług podstawowych (powszechnych) w celu ochrony społecznych celów tych usług. Do tej grupy zalicza się przede wszystkim usługi telefoniczne.
3. Stworzenie wolnego rynku usług telekomunikacyjnych. Należy zapewnić swobodne, nie podlegające restrykcjom świadczenie wszystkich usług telekomunikacyjnych (poza zastrzeżonymi, tj. powszechnymi), w tym usług o wartości dodanej, w warunkach konkurencji w obrębie EWG, przy czym dotyczy to także konkurencji z usługami świadczonymi przez administracje telekomunikacyjne.
4. Sformułowanie ścisłych wymagań na standardy dla infrastruktury sieciowej i usług telekomunikacyjnych w celu stworzenia możliwości nieskrępowanej eksploatacji usług w ramach całej Wspólnoty i ekspansji w skali globalnej.
5. Realizacja polityki swobodnego dostępu do publicznej sieci telekomunikacyjnej (Open Network Provision - ONP). W tym celu organa Wspólnoty powinny wyraźnie sprecyzować warunki stawiane dostawcom usług konkurencyjnych (tzn. dopuszczonych do świadczenia w otoczeniu konkurencyjnym), świadczonych w sieci publicznej, przez administracje telekomunikacyjne,

uwzględniając przy tym warunki tworzenia i udostępniania infrastruktury sieciowej. Należy wyraźnie określić powinności krajowych publicznych operatorów sieci wobec dostawców usług świadczonych poprzez granice krajów EWG. Należy osiągnąć porozumienie w sprawie standardów, częstotliwości i zasad taryfowych, aby móc uzgodnić ogólne warunki świadczenia usług w sektorze telekomunikacyjnym w obecności konkurencji.

6. Stworzenie wolnego rynku wyposażenia abonenckiego w poszczególnych państwach członkowskich i na obszarze całej Wspólnoty. Oznacza to swobodny obrót terminalami abonenckimi, w tym swobodny wybór dla użytkownika, na zasadach konkurencyjnych, nawet wobec sprzętu oferowanego przez operatora publicznego. Wymagania homologacyjne muszą być zgodne z prawem Wspólnoty, a tym samym nie mogą stwarzać pozamerytorycznych barier dla swobodnego wejścia dostawców sprzętu na rynek krajowy. Na czas ograniczony można dopuścić zachowanie wyłączności dla operatora publicznego w dostawie pierwszego (standardowego) aparatu telefonicznego.
7. Oddzielenie uprawnień regulacyjnych od działalności eksploatacyjnej operatora publicznego (administracji telekomunikacyjnej). Uprawnienia regulacyjne dotyczą w szczególności udzielania zezwoleń, nadzoru nad homologacją sprzętu telekomunikacyjnego i specyfikacją interfejsów, przydziału częstotliwości oraz ogólnego nadzoru nad warunkami użytkowania sieci.
8. Ścisła, ciągła kontrola eksploatacyjnej (komercyjnej) działalności operatorów publicznych zgodnie z prawem Wspólnoty. Dotyczy to w szczególności praktyki skrośnych subsydiów w sektorze usług konkurencyjnych i w działalności produkcyjnej.
9. Ścisła, ciągła kontrola wszystkich prywatnych dostawców w nowo otwartym sektorze działalności gospodarczej zgodnie z pra-

wem Wspólnoty, aby zapobiec nadużyciu dominującej pozycji na rynku.

10. Pełne wprowadzenie zasad wspólnej polityki handlowej EWG do obszaru telekomunikacji. Administracje telekomunikacyjne powinny powiadamiać organa Wspólnoty o wszystkich porozumieniach między sobą bądź z państwami trzecimi (spoza Wspólnoty), które mogą mieć wpływ na warunki konkurencji w obrębie Wspólnoty, a także dostarczać informacje w zakresie niezbędnym do uzgodnienia wspólnego stanowiska EWG w negocjacjach w ramach GATT i w stosunkach z innymi państwami.

Program zawarty w Zielonej Księdze był przedmiotem szerokiej konsultacji z udziałem przedstawicieli administracji, gospodarki i ciał społecznych, w której wypowiedziało się ponad 45 organizacji. W ramach konsultacji uzyskano zgodę na następujące główne zasady, które muszą być respektowane przy reorganizacji sektora telekomunikacyjnego:

- rozwój nowych usług i sprzętu abonenckiego wymaga otoczenia konkurencyjnego (rynkowego), które korzystnie wpływa na czynniki innowacyjne, eksperymentalne i przystosowawcze w sektorze telekomunikacyjnym;
- istniejąca i przyszła integralność podstawowej infrastruktury sieciowej musi być utrzymana lub stworzona; to implikuje w szczególności mocną pozycję administracji telekomunikacyjnych w tworzeniu i eksploatacji infrastruktury sieciowej oraz szczególną rolę ogólnoeuropejskich standardów telekomunikacyjnych; implikuje to także konieczność troski o finansową kondycję administracji telekomunikacyjnych (państwowych operatorów publicznych i ich następców) w celu zapewnienia rozwoju nowych generacji infrastruktury telekomunikacyjnej i zdobycia odpowiednich środków na inwestycje;

- troska o stworzenie możliwości szerokiego wyboru usług i sprzętu dla użytkownika wymaga, aby operatorzy publiczni wraz z innymi dostawcami mogli świadczyć usługi w warunkach konkurencji, nawet jeżeli to może spowodować utrudnienia regulacyjne;
- problematyka zatrudnienia i przemieszczenia siły roboczej między sektorami wymaga utrzymywania kontaktów i dialogu z partnerami społecznymi.

Komisja EWG w następujący sposób zreasumowała podstawowe nowe kierunki działania w sektorze telekomunikacyjnym EWG.

- a. Powołanie Europejskiego Instytutu Standardów Telekomunikacyjnych (ETSI - the European Telecommunications Standards Institute).
- b. Wspólne określenie uzgodnionych warunków swobodnego dostępu do sieci publicznej dla oferentów usług i użytkowników.
- c. Wspólny rozwój usług w skali europejskiej.
- d. Wspólne określenie spójnego stanowiska Wspólnoty w sprawie przyszłego rozwoju łączności satelitarnej.
- e. Wspólne określenie usług i sprzętu telekomunikacyjnego w stosunkach z państwami spoza Wspólnoty.
- f. Wspólna analiza oddziaływania społecznego.

W okresie po ukazaniu się Zielonej Księgi Komisja EWG opracowała cały szereg dokumentów konkretyzujących sposoby wprowadzania w życie poszczególnych zasad i wytycznych z roku 1987. W szczególności powołano już i aktywnie działa Instytut Standardów ETSI, do którego zostali przyjęci także przedstawiciele z Polski, w tym Instytut Łączności. Wydano zalecenia konkretyzujące zasady tworzenia rynku usług konkurencyjnych, organizowania i przeprowadzania przetargów na zakup sprzętu i wykonanie prac na rzecz telekomunikacji publicznej, wprowadzania w życie koncepcji swobodnego dostępu do sieci publicznej dla oferentów i użytkowników usług telekomunikacyjnych (np. z grupy usług inteligentnych i o war-

tości dodanej), a także koncepcji jednolitych wymagań homologacyjnych i wzajemnego uznawania świadectw homologacji. Dużo uwagi Komisja EWG zwraca na problemy kształtowania i ujednocniania taryf między członkami EWG, a w szczególności na zagadnienia taryf międzynarodowych i taryf w ruchu telekomunikacyjnym przygranicznym w obrębie Wspólnoty. Otóż zdaniem Komisji względy ekonomiczne i koncepcyjne EWG przemawiają za uznaniem ruchu telekomunikacyjnego przygranicznego między krajami członkowskimi za ruch wewnątrzstrefowy, zaliczany według taryfy dla rozszerzonej I strefy - do 100 km, czyli w obrębie EWG nie powinno się go realizować i zaliczać według ogólnie obowiązujących zasad i taryf dla ruchu międzynarodowego.

Cele wytyczone w Zielonej Księdze są systematycznie realizowane, a wizja wspólnego rynku telekomunikacyjnego nabiera realnego kształtu, aczkolwiek tempo zmian jest powolniejsze niż zakładano. Najłatwiej było przeprowadzić zalecane zmiany prawno-organizacyjne, a mianowicie:

- odseparowanie działalności telekomunikacyjnej od pocztowej przez nadanie administracjom telekomunikacyjnym (operatorom państwowym) dużego zakresu autonomii organizacyjnej i finansowej aż do przekształcenia w publiczne przedsiębiorstwa telekomunikacyjne o kapitale mieszanym (państwowym i prywatnym);
- przekazanie do ministerstwa łączności bądź do innych specjalnie utworzonych organów państwowych spraw regulacyjnych, homologacyjnych i ogólnego nadzoru nad sektorem telekomunikacyjnym, pozostawiając w gestii operatora państwowego bądź jego następcy sprawy eksploatacji i rozbudowy krajowej infrastruktury sieciowej wraz z obowiązkiem świadczenia usług powszechnych;
- otwarcie rynku sprzętu telekomunikacyjnego;
- znaczna liberalizacja rynku usług telekomunikacyjnych, szczególnie w odniesieniu do usług o wartości dodanej, usług informacyjnych oraz usług realizowanych w sieciach komórkowych.

Należy wszakże zaznaczyć, iż na drodze do wspólnego rynku telekomunikacyjnego występują także poważne różnice zdań między organami krajowymi a instytucjami EWG w kwestii skali i tempa demonopolizacji w telekomunikacji publicznej, zagadnień taryfowych i tempa ujednoczenia standardów sieciowych. Zjawisko to jest całkowicie zrozumiałe w świetle znacznych różnic w rozwoju krajowych sieci telekomunikacyjnych oraz w regulacjach prawnych w obrębie Wspólnoty. Biorąc to pod uwagę Komisja EWG przewiduje nieco odmienne traktowanie członków Wspólnoty o niedostatecznie rozwiniętej infrastrukturze telekomunikacyjnej, a w szczególności o słabym zapleczu sieci teledacyjnych. Dla nich przewidziano wydłużone okresy wprowadzania zaleceń Komisji bądź Rady EWG (poza rok 1992) z możliwością czasowego zachowania monopolu administracji telekomunikacyjnych na usługi transmisji danych. Takie podejście Komisji EWG wynika z troski o zapewnienie odpowiedniej kondycji finansowej operatorów publicznych o zwiększonych obowiązkach wobec krajowego odbiorcy i własnego społeczeństwa.

W ostatnim okresie Komisja EWG coraz bardziej aktywnie ingeruje w sektor telekomunikacyjny Wspólnoty, wymuszając na krajach członkowskich wprowadzanie zmian w prawodawstwie telekomunikacyjnym, zgodnych z zaleceniami organów EWG, oraz rozszerzając zakres liberalizacji na usługi powszechne, w tym telefoniczne.

6. ZMIANY W REGULACJI PRAWNEJ TELEKOMUNIKACJI PUBLICZNEJ NA PRZYKŁADZIE PAŃSTW EUROPEJSKICH

Proces przekształcania sektora telekomunikacji publicznej przebiega na całym świecie [45]. Są nim objęte kraje europejskie [7, 16, 34, 41, 48], Ameryki [31, 34, 36, 39], Azji [4, 7, 10, 34] oraz Australia [7, 27, 37].

Jak już wspomniano w pkt. 2, telekomunikacja publiczna znajdowała się od wielu dziesiątków lat pod ochronnym parasolem państwa,

nawet w tych o typowo rynkowej drodze rozwoju. Monopol państwowego operatora sieci był (a w niektórych przypadkach jeszcze jest) praktykowany m.in. w W. Brytanii, Australii, Austrii, Francji, Hiszpanii, Japonii, Korei Płd., Niemczech, Szwajcarii, Turcji, a także w wielu innych państwach. W USA nie było co prawda monopolu państwa, ale istniał monopol koncernu Bell System, który dominował w infrastrukturze telekomunikacyjnej, szczególnie w sieciach strefowych i dalekosiężnych. Koncern Bell System miał decydujący głos w kwestii technicznego rozwoju publicznej sieci telekomunikacyjnej oraz usług w skali kraju. W Szwecji istniał monopol państwowego operatora Televerket (Swedish Telecom), z tym że wynikał on z siły ekonomicznej operatora państwowego, a nie z regulacji prawnej.

Niewątpliwie ten stan rzeczy sprzyjał rozwojowi krajowej sieci telekomunikacyjnej jako jednolitego systemu techniczno-ekonomicznego, przystosowanego do zaspokajania gospodarczych, administracyjnych i finansowych potrzeb państwa i społeczeństwa, z jednoczesnym uwzględnieniem aspektów cywilizacyjnych i socjalnych w życiu społecznym [43, 48]. Obok tego występowały zjawiska negatywne, szczególnie w odniesieniu do opłat taryfowych za świadczone przez monopolistę usługi telekomunikacyjne.

Bogata infrastruktura telekomunikacyjna w krajach wysoko uprzemysłowionych, która powstała i rozwinęła się na gruncie monopolistycznej, uprzywilejowanej pozycji operatorów sieci telekomunikacyjnej, stwarza dogodne warunki podejmowania i rozwijania różnorodnej oraz wielokierunkowej działalności gospodarczej i cywilizacyjnej (edukacja, kultura, zdrowie itp.). Owocuje to rosnącym popytem na istniejący zbiór usług telekomunikacyjnych, a jednocześnie rodzi nowe potrzeby i tym samym popyt na usługi jakościowo wzbogacone oraz całkowicie nowe. W tej sytuacji gospodarka rynkowa wywiera nacisk na monopole telekomunikacyjne, domagając się udostępnienia infrastruktury sieciowej innym podmiotom gospodarczym, w celu stworzenia rynku usług telekomunikacyjnych, szczególnie tych o war-

tości dodanej (VANS - Value-Added Network Services). Rodzi się więc i zdobywa zwolenników idea demonopolizacji i liberalizacji rynku usług i sprzętu telekomunikacyjnego [8-11, 34, 45, 48].

Międzynarodowe i krajowe organizacje, reprezentujące interesy użytkowników telekomunikacji (w pierwszym rzędzie z sektora gospodarczego), natarczywie upominają się o poprawę jakości świadczonych usług telefonicznych i teledacyjnych, o szybkie dostosowywanie oferty usługowej operatorów do zmieniających się potrzeb i gustów użytkowników. Obok tego dopominają się one o swobodny rynek dla terminali abonenckich, a także wskazują na nadmierne, ekonomicznie nieuzasadnione opłaty taryfowe za usługi, dyktowane z pozycji monopolisty przez operatorów krajowych przy współudziale państwa. Postuluje się konieczność zmiany wzajemnych relacji operator sieci - użytkownik na relacje równoprawne kupiec - klient.

Zarzuty wysuwane pod adresem monopolistów telekomunikacyjnych nie są pozbawione podstaw [42, 43]. Monopole telekomunikacyjne nie reagują dostatecznie szybko i elastycznie na bodźce rynkowe, zbyt wolno przystosowują infrastrukturę telekomunikacyjną do zmieniających się warunków techniczno-ekonomicznych, ze szczególnym uwzględnieniem rozwijających się usług teleinformacyjnych i innych ze zbioru dodatkowych usług telekomunikacyjnych.

W ten sposób zrodziła się konieczność przeanalizowania sposobu rozwijania i zarządzania infrastrukturą telekomunikacyjną w warunkach rozwiniętej gospodarki rynkowej. Uznano za wskazane odejście od schematu monopolistycznego na rzecz kilku operatorów publicznych i prywatnych, działających na rynku usług telekomunikacyjnych zgodnie z zasadami konkurencji (z pewnymi wyjątkami i ograniczeniami). Początek tych przemian miał miejsce w W. Brytanii i USA w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych, później zmiany nastąpiły w Japonii i RFN, a także w innych krajach, w tym w Polsce [6, 16]. Obecnie w wielu krajach przygotowuje się i przeprowadza zmiany demonopolizacyjne i liberalizacyjne w sektorze telekomunikacyjnym,

przy czym szeroko praktykuje się prywatyzację operatorów państwowych [7, 10, 31, 34, 36, 39, 44, 46, 48].

Podstawowy kierunek i cel przeprowadzanych zmian w telekomunikacji publicznej na świecie omówiono w pkt. 4. Dodatkowo w pkt. 5 przedstawiono koncepcje regulacyjne Komisji EWG, które stanowią wytyczne postępowania dla krajów członkowskich Wspólnoty, a wzorzec do naśladowania dla wielu innych krajów europejskich (Norwegia, Szwajcaria, Szwecja i inne), w tym i dla Polski - ze względu na szeroko rozwijaną współpracę gospodarczą i zamierzenia integracyjne ze Wspólnotą.

W niniejszym punkcie zebrano materiał o obecnym stanie regulacji prawnych w telekomunikacji publicznej kilku wybranych krajów europejskich, aby z jednej strony udokumentować rozważania ogólne, a z drugiej - ukazać znaczną różnorodność rozwiązań, uwarunkowanych zarówno historycznie jak i koncepcyjnie przez wyznawane doktryny społeczno-ekonomiczne elit rządzących. Przedstawiono szeroki wachlarz rozwiązań regulacyjnych w telekomunikacji publicznej - od monopolu do daleko posuniętej demonopolizacji i liberalizmu - w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej, do jakich niewątpliwie należą W. Brytania, Belgia, Dania, Francja, RFN (członkowie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej) oraz kraje skandynawskie, tj. Finlandia, Norwegia i Szwecja (członkowie Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu - European Free Trade Association EFTA). Na omówionych przykładach zmian w sektorze telekomunikacyjnym wybranych krajów europejskich można zorientować się w złożoności problemu oraz wyrobić sobie pogląd o istocie i kierunku zmian zachodzących w innych krajach świata.

6.1. Wielka Brytania

Infrastruktura telekomunikacyjna W. Brytanii jest dobrze rozwinięta. Abonencka gęstość telefoniczna wynosi ok. 45,46, a sieć pu-

blicznych automatów telefonicznych charakteryzuje się wskaźnikiem 1,69 na 1000 mieszkańców (dane z [23] na dzień 31.03.1991 r., wg innych danych^{*)} wskaźnik ten wynosi ok. 12). Dostępne są nowoczesne usługi teledacyjne, usługi o wartości dodanej oraz tzw. usługi inteligentne. W sieci radiokomunikacji ruchomej jest ponad 1177 tys. abonentów, a w sieci wideoteksowej ok. 120 tys. użytkowników [23]. Korzysta się z sieci satelitarnych, w tym z sieci VSAT, oraz coraz szerzej z usług sieci ISDN. Sieć telekomunikacyjna rozwija się na podstawie nowoczesnych systemów cyfrowych w transmisji i komutacji, z wykorzystaniem kabli światłowodowych (szczególnie w sieci międzymiastowej) oraz linii radiowych. Podstawą rozwoju infrastruktury telekomunikacyjnej W. Brytanii są inwestycje pochłaniające rocznie średnio ok. 5,7%o produktu krajowego brutto (ang. GDP).

Wielka Brytania jest pionierem w przekształcaniu zasad funkcjonowania państwowego operatora telekomunikacyjnego w kierunku demonopolizacji, prywatyzacji i liberalizacji sektora telekomunikacyjnego. Już w 1969 r. administracja łączności (The Post Office) została wydzielona z Ministerstwa Łączności i przekształcona w przedsiębiorstwo użyteczności publicznej (z kapitałem państwowym); pracownicy utracili uprawnienia urzędników państwowych. W roku 1974 zlikwidowano Ministerstwo Łączności, a uprawnienia regulacyjne przekazano Ministerstwu Gospodarki.

W 1981 r. uchwalono ustawę o telekomunikacji, w której dokonano podziału przedsiębiorstwa łączności (The Post Office) na dwie odrębne, niezależne jednostki organizacyjne: Poczta (The Post Office) i Operatora Sieci Brytyjskiej (British Telecommunications - British Telecom, a ostatnio stosuje się skrót BT). Ustawa ta utorowała drogę do stopniowej demonopolizacji i liberalizacji sektora telekomunikacyjnego. W pierwszej kolejności ograniczono, a następnie (z dniem

^{*)} Payphone opportunities in Europe. Commun. Int., No 6, 1991, p. 28.

1 stycznia 1986 r.) całkowicie zniesiono monopol British Telecom w zakresie dostaw sprzętu abonenckiego, jego instalacji i utrzymania [7]. Oznacza to powstanie rynku terminali abonenckich w warunkach swobodnej konkurencji. Ustawa z 1981 r. otworzyła możliwości świadczenia usług o wartości dodanej przez niezależnych operatorów, a także stworzyła podstawy do budowy i eksploatacji krajowej sieci telekomunikacyjnej przez niezależnego operatora, pod nazwą Mercury Communications, z prawem świadczenia pełnego zestawu usług. Obok tego powiększono rynek usług radiotelefonii publicznej przez licencjonowanie dwóch niezależnych operatorów sieci komórkowych oraz zachęcono operatorów sieci telewizji kablowej CATV do wejścia na rynek telekomunikacyjny, szczególnie do sieci miejscowej.

Porządek prawny z 1981 r. nie przetrwał długo. Już w 1984 r. uchwalono nową ustawę telekomunikacyjną, która przekształciła państwowego operatora British Telecom w towarzystwo akcyjne, w którym państwo zachowało 48,2% udziałów [7]. (W 1991 r. rząd wystąpił z planem pełnej prywatyzacji operatora BT, uznając za wskazane pozbycie się reszty udziałów w tym przedsiębiorstwie). BT musiał ubiegać się o licencję na działalność gospodarczą, jak każdy inny podmiot gospodarczy, z tym że w jego licencji zapisano zobowiązania BT do troski o interesy regionalne, krajowe i socjalne ludności.

Ustawa z 1984 r. ustaliła nowe zasady regulacji w sektorze telekomunikacyjnym, kładąc szczególny nacisk na pozarządowy nadzór nad tą niezwykle ważną dla zaspokajania potrzeb gospodarczych i społecznych dziedziną. W tym celu powołano do życia Urząd ds. Telekomunikacji (The Office of Telecommunications), znany jako Oftel. Jest to instytucja pozarządowa o zadaniach, uprawnieniach i obowiązkach określonych ustawowo, a więc niezależnych od zmiennych opcji ekip rządowych. Oftel jest kierowany przez Dyrektora Generalnego ds. Telekomunikacji o znacznych uprawnieniach. Minister Handlu i Przemysłu ma prawo do wydawania zezwoleń na

działalność w sektorze telekomunikacyjnym, korzystając przy tym z opinii Oftela; jednak opinia ta nie jest dla ministra wiążąca.

Działalność dyrektora Oftela obejmuje nadzór nad prawidłowym - pod względem ekonomicznym i społecznym - funkcjonowaniem jednostek telekomunikacyjnych w ramach udzielonych zezwoleń, przy czym dyrektor ma prawo udzielania wyjaśnień i uściśleń interpretacyjnych, wprowadzania korekt i uszczegółowień. W swej działalności Oftel ma obowiązek z jednej strony regulować zasady działalności w sektorze telekomunikacyjnym ze szczególnym uwzględnieniem zasady konkurencji i efektywności ekonomicznej, a z drugiej - promować i dbać o potrzeby użytkowników telekomunikacji publicznej. Dyrektor Oftela ma obowiązek wspierać konsumentów, a szczególnie osoby niepełnosprawne i emerytów, nadzorując jakość i różnorodność usług, terminale abonenckie, wysokość opłat za usługi; do jego obowiązków należy m.in. troska o prawidłowy rozwój usług nagłej pomocy, usług telekomunikacyjnych na wsi oraz sieci automatów publicznych.

Dyrektor Generalny jest adresatem zażaleń i uwag dotyczących nieprawidłowości w funkcjonowaniu telekomunikacji publicznej (jak np. zbyt długi czas usuwania awarii, niska jakość połączeń telefonicznych itp.). Uwagi te są analizowane, a po zebraniu dostatecznej ilości materiału i odpowiedniego doświadczenia udziela on wiążących zaleceń, ukierunkowanych na stworzenie takich regulacji prawnych, które służą eliminowaniu źródeł stwierdzonych nieprawidłowości. Dla przykładu wprowadzono odszkodowania finansowe dla klientów BT w przypadku niedotrzymania terminu uruchomienia usługi (np. podłączenia telefonu) lub zbyt opieszałego usuwania przerwy w łączności, tzn. ponad 2 dni robocze, co użytkownikom ze sfer biznesu przysparza wymiernych strat [34].

Ustawa o telekomunikacji jest tak sformułowana, aby rządowi i dyrektorowi Oftela dać możliwość dokonywania zmian w przepisach regulujących działalność operatorów publicznych w celu dostosowa-

nia ich do zmiennych warunków rynku, postępu w technikach telekomunikacyjnych, zmian potrzeb społecznych oraz do nabytego doświadczenia organów nadzoru, bez konieczności zbyt częstej nowelizacji ustawy przez parlament. Warto też zaznaczyć, że propozycje Oftela co do przewidywanych zmian w regulacji w funkcjonowaniu operatorów telekomunikacyjnych są ogłaszane na kilka miesięcy przed planowanym terminem ich uprawomocnienia, co daje możliwość przeprowadzenia konsultacji i publicznej dyskusji z udziałem wszystkich zainteresowanych stron.

Proces demonopolizacji telekomunikacji publicznej w W. Brytanii postępuje stopniowo. W 1984 r. operator British Telecom musiał ubiegać się na równi z innymi operatorami o zezwolenie na prowadzenie działalności telekomunikacyjnej, a także poddać się nadzorowi Oftela. W ramach udzielonego zezwolenia nałożono na BT obowiązek udostępniania innym operatorom publicznym sieci BT i umożliwiania firmom konkurencyjnym dołączania do sieci urządzeń końcowych, oczywiście pod warunkiem uzyskania świadectwa homologacji upoważnionej instytucji. Pod koniec 1988 r. w W. Brytanii było zarejestrowanych pięciu głównych operatorów sieci, wśród których najważniejszymi byli i nadal pozostają British Telecom i Mercury Communications, które uzyskały wyłączność na świadczenie usług telekomunikacyjnych w sieci stacjonarnej w płaszczyźnie międzymiastowej i międzynarodowej [7]. Rozwiązanie takie uznano za racjonalne pod względem ekonomicznym, gdyż służyło promowaniu operatora Mercury'ego jako konkurenta wobec BT. Biorąc pod uwagę dominującą pozycję operatora BT na rynku telekomunikacyjnym W. Brytanii uznano za nieodzowne stworzenie osłony dla raczkującego konkurenta. W ten sposób monopol British Telecom został zastąpiony duopolem British Telecom i Mercury Coms. [9, 47].

Analizując sposoby tworzenia i wspierania konkurencji w angielskim sektorze telekomunikacyjnym należy brać pod uwagę nie tylko potencjał techniczny i kapitałowy uczestników gry rynkowej, lecz

także ciężar nałożonych zobowiązań społecznych (socjalnych) na każdego z nich. Otóż w W. Brytanii zobowiązania społeczne w postaci telefonizacji wsi i powszechnej telefonizacji gospodarstw domowych, przy respektowaniu zasady równości wszystkich mieszkańców w dostępie do telefonu, ciąży wyłącznie na operatorze BT [9, 50]. W praktyce oznacza to niskie opłaty stałe (abonament) i zwiększone opłaty za połączenia telefoniczne, szczególnie w ruchu międzymiastowym i międzynarodowym. Jak więc widać, zachodzi tu subsydiowanie skrośne: użytkownicy usług dalekosiężnych i międzynarodowych dofinansowują dostęp do usługi i korzystanie z niej przez pewną, inną grupę abonentów. Nie jest to rozwiązanie korzystne z punktu widzenia polityki uczciwej konkurencji i racjonalnej ekonomiki u operatora British Telecom, a także jest sprzeczne z zaleceniami Komisji EWG o unikaniu i stopniowej likwidacji subsydiów skrośnych w telekomunikacji publicznej. Krytyka tego stanu rzeczy została częściowo uwzględniona przez rząd i Ofteł w postaci nałożenia obowiązku uiszczania pewnych danin przez operatorów korzystających z sieci BT w celu częściowego zrekompensowania deficytu BT w sieci miejscowej, spowodowanego realizacją polityki społecznej; wysokość tych opłat zależy od wielkości udziału firmy w rynku telekomunikacyjnym [7, 9, 47].

Polityka taryfowa operatora BT znajduje się pod ścisłą kontrolą Ofteła, który określa - na okres kilku lat - dopuszczalny wzrost opłat z uwzględnieniem inflacji za umowny koszyk usług telekomunikacyjnych oraz wydaje zalecenia dotyczące wysokości taryf za poszczególne usługi. W praktyce obowiązuje wzór $RPI - x_0$, gdzie RPI - roczny wskaźnik inflacji cenowej, x_0 ustalona przez Ofteł wartość odstępu od RPI. W latach 1988 - wrzesień 1991 obowiązywała wartość $x_0 = 4,5$, obecnie obowiązuje $x_0 = 6,25$, a od sierpnia 1993 r. ma być $x_0 = 7,5$. Jak więc widać, wskaźnik taryfowy BT musi być utrzymany poniżej wskaźnika wzrostu cen w gospodarce narodowej, a rozróżnienie ten stale się powiększa.

Jednym z ciekawych elementów kształtowania rynku telekomunikacyjnego w W. Brytanii jest udział operatorów telewizji kablowej (CATV) w świadczeniu usług telefonicznych w obrębie obszaru objętego koncesją CATV [7, 30, 34]. Na początku działalność tych operatorów w świadczeniu usług telefonicznych była ograniczona zastrzeżeniem, iż w tej roli mają występować jako agenci BT lub Mercury'ego, co z reguły sprowadzało się do Mercury'ego, bo w przeciwnym razie miałyby miejsce konkurencja BT z własnym agentem. Jak do tej pory liczba abonentów telefonicznych, zarejestrowanych u operatorów CATV, jest nieznaczna, ok. 10000. Jednak dyrektor Oftela wyraża opinię, iż to powinno się zmienić ze względu na dużą liczbę operatorów CATV (ok. 130), których działalność obejmuje 2/3 mieszkańców kraju, oraz na istotne zmiany w przepisach regulujących działalność telekomunikacyjną operatorów CATV [34].

Dalszy krok w kierunku demonopolizacji w telekomunikacji publicznej nastąpił w 1989 r., kiedy zniesiono zakaz odsprzedaży strom trzecim zasobów komunikacyjnych w łączach dzierżawionych od BT lub Mercury'ego Commun. w celu realizacji transmisji danych.

W marcu 1991 r. rząd opublikował Białą Księgę pt. "Konkurencja i wybór: polityka telekomunikacyjna na lata 90" (Competition and choice: Telecommunications policy for the 1990s), której podstawowe punkty podano do wiadomości publicznej w listopadzie 1990 r. Dokument ten wprowadza dalsze istotne zmiany w systemie prawnym telekomunikacji publicznej, promując rozwój konkurencji zarówno między operatorami sieci, jak i oferentami usług telekomunikacyjnych. Rozstrzygnięcia zawarte w Białej Księdze określają ramy prawne rozwoju rynku telekomunikacyjnego w W. Brytanii w okresie najbliższych kilku lat [7, 9, 47].

Podstawowe punkty dokumentu rządowego są następujące.

- a. Zamknięto okres usankcjonowanego prawem duopolu BT i Mercury Commun. w odniesieniu do sieci stacjonarnej. Obecnie każda organizacja może ubiegać się o zezwolenie na budowę i eksploata-

cję publicznej sieci telekomunikacyjnej, bez konieczności uzasadniania swego wniosku. To organ rozpatrujący wniosek i wydający zezwolenie ma obowiązek przedstawienia argumentów uzasadniających odmowę wydania zezwolenia w razie negatywnego rozpatrzenia wniosku. Wprowadzone zmiany nie obejmują ruchu międzynarodowego, który w dalszym ciągu pozostaje domeną BT i Mercury'ego, aczkolwiek zapowiedziano możliwość zmiany tego stanu rzeczy w przyszłości - na zasadzie wzajemności partnerów zagranicznych.

- b. Przyznano British Telecom możliwość uelastycznienia polityki finansowej wobec klientów w celu zmniejszenia nierównowagi finansowej i wyrównania szans w konkurencji. Jednocześnie uznano prawo operatora BT do rekompensaty od innych operatorów, korzystających z dostępu do sieci BT, z tytułu deficytowych wydatków na rozwój sieci w płaszczyźnie miejscowej.
- c. Obniżono górny pułap taryf BT w ruchu krajowym i międzynarodowym przy uwzględnieniu wskaźnika inflacji. Ma obowiązywać wzór RPI - 7,5.
- d. Przyznano istniejącym operatorom sieci radiokomunikacji ruchomej i telewizji kablowej prawo do świadczenia usług we własnym imieniu i na własny rachunek, a także zezwolono na tworzenie radiowego połączenia telefonów mieszkaniowych z siecią krajową, przy czym z tego zezwolenia wyłączono operatora BT. Operatorzy sieci radiokomunikacji ruchomej otrzymali możliwość budowy własnych łączy stacjonarnych dla potrzeb swojej sieci, zamiast dzierżawienia ich od BT lub Mercury'ego Commun.
- e. Na okres od siedmiu do dziesięciu lat utrzymano zakaz świadczenia przez BT i Mercury Commun. usług telekomunikacyjnych zintegrowanych z TV.
- f. Zapowiedziano rychłe wprowadzenie prawa do równoprawnego dostępu do sieci magistralnej różnych operatorów w celu umożli-

wienia użytkownikowi dokonania wyboru operatora. Początek eksploatacji ma nastąpić po dwóch latach, a dostępność dla większości użytkowników - po pięciu.

- g. Udzielono pozwolenia na pośrednictwo w sprzedaży usług telekomunikacyjnych, co daje użytkownikowi możliwość rezygnacji z bezpośredniego załatwiania spraw u różnych operatorów.
- h. Rozszerzono zakres usług satelitarnych, które mogą być udostępniane w sieciach operatorów radiokomunikacji ruchomej i satelitarnej.
- i. Udzielono pozwolenia na sprzedaż zasobów komunikacyjnych w sieciach abonenckich (prywatnych), nie połączonych z sieciami publicznymi.

Przedstawione zasady regulacji w sektorze telekomunikacyjnym W. Brytanii są - jak na razie - najbardziej liberalne w Europie. Cały system prawny jest ukierunkowany na wspieranie konkurencji i stworzenie szansy wyboru na rynku konsumenta. Jako ciekawy dodatkowy przykład realizacji tej zasady można przytoczyć sprawę odmowy wspierania przez rząd budowy ogólnokrajowej siatki kabli światłowodowych dla promowania usług szerokopasmowych z motywacją, iż należy w pierwszej kolejności wspierać konkurencję w celu stworzenia takiej sytuacji rynkowej, w której potrzeby użytkownika będą decydowały o rodzaju poszukiwanych usług, a tym samym i o technicznych środkach ich realizacji.

Reasumując należy zaznaczyć, że w Wielkiej Brytanii:

- w pełni zliberalizowano rynek sprzętu i usług telekomunikacyjnych;
- wprowadzono całkowitą separację działalności regulacyjnej od eksploatacyjnej;
- powołano organ pozarządowy o znacznych uprawnieniach w celu kojarzenia rynkowych i społecznych aspektów telekomunikacji publicznej;
- zliberalizowano sektor radiotelefonii publicznej;

- dopuszczono tworzenie sieci satelitarnych (po uzyskaniu zezwolenia); istnieje możliwość tworzenia sieci satelitarnych w Europie - po uprzednim uzyskaniu zezwolenia władz kraju objętego tą siecią.

6.2. Belgia

Telekomunikacja publiczna w Belgii odpowiada standardom europejskim. Gęstość telefoniczna abonencka wynosiła na początku 1991 r. 39,72 ab./100 mieszk., a stan sieci publicznych automatów telefonicznych charakteryzował się wskaźnikiem 1,39 aparatów na 1000 mieszkańców [23]. Z usług służby wideoteksowej korzysta 7,5 tys. abonentów. Rozwija się sieć radiokomunikacji ruchomej, z której usług pod koniec 1990 r. korzystało ok. 43 tys. abonentów. Następuje proces unowocześnienia technicznego wyposażenia sieci przez wprowadzanie kabli światłowodowych i cyfryzację transmisji (58% sieci magistralnej) i komutacji (38% central miejscowych na początku 1991 r.) [7]. W 1989 r. uruchomiono wąskopasmową sieć ISDN.

Do końca 1990 r. infrastruktura i usługi telekomunikacyjne w Belgii znajdowały się w wyłącznej gestii operatora RTT (Régie des Télégraphes et des Téléphones), przedsiębiorstwa publicznego pod nadzorem rządowym. Monopol RTT był bardzo rozległy, bo obejmował zarówno krajową sieć telekomunikacyjną z usługami, jak i wyposażenie abonenckie (np. pierwszy aparat telefoniczny, centrale abonenckie, niektóre typy modemów) oraz homologację sprzętu. Pod wpływem zaleceń i dyrektyw organów EWG w sprawie utworzenia jednolitego rynku usług i sprzętu telekomunikacyjnego Wspólnoty przystąpiono w 1989 r. do prac nad zmianami regulacyjnymi w telekomunikacji krajowej. Już w tymże roku zliberalizowano rynek na centrale abonenckie o dużej pojemności oraz modemy o dużej szybkości.

Na początku 1991 r. uchwalono nową ustawę o telekomunikacji. Przewidziano w niej następujące regulacje prawne [7]:

- zachowano monopol operatora publicznego w odniesieniu do infrastruktury telekomunikacyjnej łącznie z radiokomunikacją ruchomą i satelitarną (rozwój, eksploatacja i zarządzanie);
- utrzymano monopol operatora publicznego na trzy podstawowe usługi telekomunikacyjne: telefoniczne razem z usługami radiokomunikacji ruchomej i przywoławczymi (paging), teleksowe i transmisji danych;
- zniesiono monopol na dostarczanie terminali abonenckich, doprowadzając tym samym do powstania rynku sprzętu telekomunikacyjnego z elementami konkurencji;
- zniesiono monopol na dostarczanie wyposażenia infrastruktury dla potrzeb sieci abonenckich; dysponent sieci abonenckiej uzyskał prawo odsprzedaży łączy krajowych i międzynarodowych;
- zliberalizowano świadczenie usług o wartości dodanej, z tym że wymagane jest posiadanie zezwolenia;
- na operatora-monopolistę nałożono obowiązek udostępniania infrastruktury telekomunikacyjnej w celu tworzenia krajowych i międzynarodowych sieci abonenckich z usługami nie objętymi monopolem; ma to przyczynić się do przyspieszenia rozwoju rynku usług telekomunikacyjnych w warunkach konkurencji;
- dokonano podziału operatora RTT na dwa odrębne ciała: operatora publicznego Belgacom i Belgijski Instytut Poczty i Telekomunikacji - IBPT (l'Institut belge des services postaux et télécommunications), w celu odseparowania działalności eksploatacyjnej od uprawnień regulacyjnych i homologacyjnych.

Operator Belgacom przejął obowiązki RTT w zakresie rozwoju i eksploatacji krajowej infrastruktury telekomunikacyjnej. Jest to przedsiębiorstwo państwowe, jednak rząd przewiduje jego częściową

prywatyzację przy zachowaniu większego udziału w rękach państwa. Belgacom uzyskał większą swobodę finansową i gospodarczą: może tworzyć spółki oraz wchodzić w spółki o charakterze publicznym i prywatnym, działające w obszarach związanych bezpośrednio bądź pośrednio ze społecznymi kierunkami działalności operatora. Obowiązki Belgacom jako operatora publicznego są określone przez prawo, a jego zadania bieżące w zakresie służby publicznej mają stanowić treść umowy, negocjowanej i zawieranej przez rząd oraz operatora. W negocjacjach przewidziany jest udział komisji pośredniczącej, obejmującej m.in. przedstawicieli związków zawodowych, z prawem doradzania w sprawach dotyczących treści kontraktu.

Instytut Poczty i Telekomunikacji IBPT zajmuje się problematyką regulacyjną w telekomunikacji, którą przejął po RTT, i służy merytoryczną pomocą Ministrowi Łączności przy podejmowaniu decyzji regulacyjnych. Obok tego IBPT jest odpowiedzialny za homologację terminali i zarządzanie pasmem radiowym.

Reasumując, zmiany regulacyjne w Belgii ograniczyły uprawnienia monopolistyczne operatora publicznego i zliberalizowały rynek terminali i usług telekomunikacyjnych. Jednak zdaniem Komisji EWG stopień liberalizacji jest nie wystarczający i należy przeprowadzić dalszą demonopolizację. Problematyka ta jest kością niezgody między czynnikami belgijskimi a przedstawicielami EWG.

6.3. Dania

Dania ma jedną z najlepiej rozbudowanych sieci telekomunikacyjnych na świecie: w końcu 1990 r. abonencka gęstość telefoniczna wynosiła 56,64 ab./100 mieszk., co dawało Danii IV miejsce na świecie [23]; telefon znajduje się na wyposażeniu 95 na 100 gospodarstw domowych. Wskaźnik dostępności publicznych automatów telefonicznych wynosi 1,28 na 1000 mieszkańców. Sieć jest nowoczesna, wyposażona w cyfrowe systemy transmisyjne 140 Mbit/s dla

łączności dalekosiężnej, z dużym udziałem kabli światłowodowych, linii radiowych i satelitarnych. Postępuje cyfryzacja sieci miejscowej i regionalnej; w 1990 r. wskaźnik cyfryzacji sieci miejscowej wynosił 42% [7]. Obok tego rozwija się sieć teledacyjna z komutacją kanałów i pakietów. Dostępne są usługi radiotelefoniczne; z sieci radiokomunikacji ruchomej korzysta ponad 148 tys. abonentów, a z pagingu - ok. 46 tys. użytkowników. Uruchomiono służbę wideotekstową, z której usług na początku 1991 r. korzystało 5630 użytkowników [23]. Wprowadza się usługi inteligentne oraz tworzy się podstawy do uruchomienia sieci ISDN [7].

Do jesieni 1990 r. telekomunikacja publiczna w Danii znajdowała się w rękach czterech regionalnych operatorów oraz operatora krajowego Telecom Denmark o monopolistycznych uprawnieniach w zakresie łączności międzyregionalnej i międzynarodowej. Operator Telecom Denmark był przedsiębiorstwem państwowym pod nadzorem Dyrekcji Generalnej PT. Również w trzech przedsiębiorstwach regionalnych udział kapitału państwowego był przeważający (51%, 56% i 100%). Tylko jeden operator regionalny znajdował się w rękach komunalnych. Homologacja i zarządzanie pasmem radiowym należały do uprawnień wyodrębnionego przedsiębiorstwa państwowego - Inspekcji Telekomunikacyjnej (The Telecom Inspectorate) pod nadzorem Dyrekcji Generalnej.

Na jesieni 1990 r. uchwalono w Danii nowe prawo o telekomunikacji, na podstawie którego nastąpiły zmiany w organizacji telekomunikacji publicznej. Od 1 stycznia 1991 r. działa holding Tele Danmark, obejmujący wymienione uprzednio przedsiębiorstwo krajowe pn. Telecom A/S oraz operatorów regionalnych jako swoje filie. W holdingu Tele Danmark państwo zachowuje 51% udziałów. Powołanie holdingu miało na celu przyspieszenie załatwiania spraw związanych z ogólnokrajowymi potrzebami telekomunikacji (jak np. tworzenie drugiej krajowej sieci radiokomunikacji ruchomej GSM), sprawne, spójne i efektywne występowanie na międzynarodowym

rynku telekomunikacyjnym, stworzenie ściślejszych więzi z przemysłem krajowym dla lepszego ukierunkowania produkcji nowych wyrobów. Całkowite zakończenie procesu przekształceń organizacyjnych i własnościowych ma nastąpić w marcu 1992 r. z chwilą wygaśnięcia dotychczasowych koncesji.

Na podstawie nowej regulacji prawnej powołano Krajową Agencję Telekomunikacyjną (The National Telecom Agency), która zastąpiła Inspekcję Telekomunikacyjną. Jest to jednostka państwowa o uprawnieniach w zakresie spraw regulacyjnych i administracyjnych, w tym homologacji terminali dołączonych do sieci publicznej oraz wysokości abonamentu za użytkowanie radiotelefonii publicznej.

Operatorzy regionalni są w dalszym ciągu odpowiedzialni za dołączanie abonentów do sieci, za utrzymanie i obsługę. Jednak zliberalizowano rynek sprzętu obejmującego PBX, telefony i inne terminale, przy czym operatorzy regionalni mogą konkurować na tym rynku ze sobą, a także z innymi niezależnymi dostawcami.

Wchodzący w skład holdingu operator krajowy Telecom A/S odpowiada za całą sieć międzyregionalną i międzynarodową Danii (kable lądowe i morskie, linie radiowe, stacje satelitarne). Jest on także odpowiedzialny za cały ruch międzynarodowy - z i do Danii - oraz za radiową i telewizyjną transmisję rozsiewczą, za usługi telegramowe, telexowe, przywoławcze i radiotelefoniczne, w tym z jednostkami pływającymi. Na operatorze Telecom A/S ciąży obowiązek budowy i utrzymania krajowych central telexowych oraz transmisji danych z komutacją kanałów i pakietów.

Stopień liberalizacji usług telekomunikacyjnych w Danii jest ograniczony [7, 41]. Rynek usług o wartości dodanej jest w zasadzie wolny; wymaga się jedynie posiadania zezwolenia. Dopuszcza się odsprzedaż pewnej nieznaczonej części zasobów transmisyjnych (do 5%). W telekomunikacji satelitarnej dozwolone jest tworzenie jednokierunkowych sieci VSAT. Wprowadza się konkurencję w zakresie usług radiokomunikacji ruchomej; niezależny operator uzyskał ze-

zwolnienie na budowę i eksploatację II sieci radiotelefonicznej GSM, konkurencyjnej wobec sieci operatora Telecom A/S. Usługi teledacyjne są świadczone przez wszystkich operatorów: regionalnych i krajowego.

Stan regulacji w telekomunikacji publicznej Danii jest płynny [7, 13]. Pod wpływem procesów demonopolizacyjnych i liberalizacyjnych w EWG podejmuje się kroki na rzecz dalszego ograniczenia uprawnień monopolistycznych Tele Danmark. Dla przykładu usługi transmisji danych oraz korzystanie z łączy dzierżawionych mają być w pełni zliberalizowane na początku 1993 r. Przewiduje się, że w ostatecznym rezultacie monopol tego multi-operatora zostanie ograniczony do instalacji i utrzymania sieci transmisyjnej z centrami komutacyjnymi.

6.4. Francja

Telekomunikacja publiczna we Francji do końca 1990 r. znajdowała się prawie całkowicie w rękach państwowego operatora-monopolisty, będącego częścią struktur administracyjnych państwa. Poza monopołem, w warunkach konkurencji pozostawały usługi o wartości dodanej, jak np. usługi w sieci wideoteksowej Télétel. W okresie ostatnich 20 lat telekomunikacja francuska dokonała prawdziwego skoku ilościowego i jakościowego. Obecnie reprezentuje ona najwyższy poziom światowy, a stosowane techniki telekomunikacyjne, ukierunkowane na rozwój sieci cyfrowych usługowo zintegrowanych i usług szerokopasmowych, budzą powszechne zainteresowanie i uznanie.

W grudniu 1991 r. wskaźniki cyfryzacji sieci były następujące: centra komutacyjne - 79%, transmisyjne drogi międzymiastowe - 86%, międzycentralowe łącza miejscowe - prawie 100%. Do sieci telefonicznej było dołączonych 29,1 mln abonentów, co odpowiada gęstości telefonicznej 51,55 ab./100 mieszk. Sieć publicznych automatów telefonicznych charakteryzowała się na dzień 1.01.1991 wskaźnikiem 3,35 na 1000 mieszkańców [23]. W sieci wideoteksowej

jest zarejestrowanych ponad 6 mln użytkowników (absolutny rekord światowy), przy czym dostęp do terminala wideotekstowego Minitel ma 29% ludności w wieku powyżej 15 lat, a w innym przekroju - 41% ludności zawodowo czynnej. Sieć Transpac, obsługująca ruch wideotekstowy i transmisji danych, jest jedną z największych sieci pakietowych na świecie.

Sieć radiokomunikacji ruchomej Radiocom 2000 obejmuje 85% powierzchni kraju i 98% ludności, obsługując 300 tys. abonentów. 278 tys. abonentów korzysta z różnego rodzaju usług przywoławczych. Już od kilku lat znajduje się w eksploatacji komercyjnej sieć ISDN o nazwie Numéris, jedna z pierwszych na świecie o znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Te niewątpliwe osiągnięcia w rozwoju telekomunikacji publicznej we Francji uzyskuje się dzięki odpowiedniemu poziomowi inwestycji, które pochłaniają rocznie średnio ok. 5,6%o produktu krajowego brutto (GDP).

Przedstawione osiągnięcia telekomunikacji publicznej we Francji, uzyskane pod ścisłym patronatem państwa w warunkach monopolu, nie powstrzymały dyskusji o potrzebie reformy telekomunikacji publicznej zgodnie ze wskazówkami i zaleceniami Komisji EWG o potrzebie stworzenia rynku konsumenta telekomunikacji. W 1990 r. ukazały się dwie nowe ustawy, regulujące warunki działalności w sektorze telekomunikacyjnym [3, 7, 28]. Nowe prawo wydzieliło operatora telekomunikacyjnego ze struktury administracji państwowej i odseparowało go od poczty.

Operator publiczny France Télécom uzyskał własną osobowość prawną. Obecnie jest on przedsiębiorstwem publicznym, działającym na podstawie prawa gospodarczego z pewnymi ograniczeniami, wynikającymi ze specyfiki służby publicznej. France Télécom jest nadzorowany przez rząd za pośrednictwem Zarządu do Spraw Regulacji (la Direction de la Réglementation Générale) w Ministerstwie Łączności. Zarząd ten pełni funkcje regulacyjne i arbitrażowe, czuwając nad przestrzeganiem reguł uczciwej konkurencji na rynku telekomunika-

cyjnym. Obok tego zarząd ten odpowiada za sprawy homologacji, normalizacji oraz za udzielanie zezwoleń na sieci telekomunikacyjne i zarządzanie pasmem radiowym.

W Ministerstwie Łączności utworzono też nowy organ - Zarząd ds. Służb Publicznych (la Direction du Service Public) w celu nadzoru realizacji przez operatora France Télécom jego zobowiązań w służbie publicznej, wynikających z przepisów ustawy i zawartych umów. Szczególną uwagę Zarząd zwraca na zagadnienia rozwoju sieci, dostarczania urządzeń, usług i systemów, niezbędnych w świetle rozpoznanych potrzeb gospodarczych, społecznych i technicznych.

Operator France Télécom otrzymał autonomię wobec państwa oraz możliwość prowadzenia własnej polityki finansowej [3]. Całość infrastruktury telekomunikacyjnej kraju o przeznaczeniu powszechnym, będącej dotychczas pod zarządem państwa, przeszła do France Télécom.

Autonomia operatora France Télécom, pozostającego w dalszym ciągu własnością państwa, jest wielopłaszczyznowa i obejmuje:

- autonomię finansową: budżet państwa nie odpowiada za kondycję finansową operatora, a France Télécom nie ma obowiązku odprowadzania wszystkich dochodów do budżetu państwa;
- autonomię zarządzania: metody zarządzania są dobierane i ustalane przez operatora, a nie są narzucane przez regulaminy administracji państwowej; dotyczy to także zasad wynagradzania personelu;
- autonomię organizacyjną: France Télécom sam określa swoje struktury organizacyjne, a jego dyrektorzy są mianowani przez prezesa Rady Administracyjnej (naczelnym organem holdingu France Télécom), co uprzednio należało do uprawnień Rady Ministrów;
- autonomię polityki gospodarczej: operator ma prawo tworzenia przedsiębiorstw w kraju i zagranicą według własnych potrzeb i uznania, zgodnie z obraną strategią rozwoju;
- nowe stosunki prawne między operatorem a instytucjami występującymi na rynku telekomunikacyjnym; mianowicie operator zawiera

umowy (kontrakty) z upoważnionym organem rządu, z dostawcami i klientami [28]; w ten sposób przepisy prawa kontraktowego i handlowego regulują wzajemne relacje operatora z innymi stronami w telekomunikacji publicznej, w szczególności wzajemne rozszczenia operatora i jego klientów są poddane kontroli sądowej (np. na tle nie uregulowanych rachunków bądź nadmiernej wysokości rachunków za usługi telekomunikacyjne).

Obowiązki operatora France Télécom wobec społeczeństwa w zakresie zaopatrzenia telekomunikacyjnego są - w planie ogólnym - określone ustawowo, a bardziej szczegółowo - z uwzględnieniem celów społecznych, ekonomicznych i technicznych - ujmują je wieloletnie umowy, negocjowane i zawierane przez France Télécom z upoważnionym reprezentantem państwa.

Należy zauważyć, że w ramach nowej regulacji prawnej powołano w resorcie łączności ciała konsultacyjne przy ministrze łączności z udziałem reprezentantów życia politycznego, gospodarczego i zawodowego (w tym posłów, senatorów i przedstawicieli związków zawodowych), które mają czuwać nad prawidłowym funkcjonowaniem pocztowych i telekomunikacyjnych służb publicznych oraz nad sytuacją zawodową i socjalną pracowników łączności.

France Télécom odpowiada za całość infrastruktury telekomunikacyjnej kraju, za jej rozwój i utrzymanie, zachowując przy tym uprawnienia monopolistyczne. Odstąpiono jednak od monopolu w sieciach radiokomunikacji ruchomej, przeznaczonych do użytku powszechnego. Obecnie wydano dwa zezwolenia na budowę i eksploatację cyfrowych sieci radiokomunikacji ruchomej, w tym dla France Télécom. Warto jednak zauważyć, że prawo francuskie zakazuje wydawania tych zezwoleń dla firm z ponad 20% udziałem kapitału zagranicznego lub z ponad 20% udziałem głosów zagranicznych w zgromadzeniu akcjonariuszy, a także nie pozwala nabywać - bezpośrednio lub pośrednio - przez jednostki zagraniczne więcej niż 20% kapitału zakładowego bądź 20% głosów ogólnego zgromadzenia

akcjonariuszy w firmach, które mają uprawnienia operatorów sieci radiokomunikacji ruchomej (z zastrzeżeniem, iż nie dotyczy to partnerów uprawnionych na podstawie międzynarodowych porozumień Francji z zachowaniem wzajemności w sektorze telekomunikacyjnym).

Rynek usług telekomunikacyjnych we Francji jest zliberalizowany w stopniu odpowiadającym zaleceniom Komisji EWG. France Télécom zachował monopol na świadczenie usług telefonicznych stacjonarnych (wraz z publicznymi automatami telefonicznymi) i teleksowych. Usługi telematyczne i o wartości dodanej mogą być świadczone swobodnie zgodnie z zasadami konkurencji. W ograniczonym stopniu zliberalizowano też świadczenie usług w sieci łączności satelitarnej [41]. Rynek sprzętu telekomunikacyjnego jest zliberalizowany już od kilku lat i jego funkcjonowanie spełnia wymagania Komisji EWG.

6.5. RFN

Telekomunikacja publiczna w RFN rozwija się bardzo prężnie, szczególnie w usługach telefonicznych i teledacyjnych, przy czym w pełni korzysta się z nowoczesnych technik cyfrowych i światłowodowych. Roczne wydatki inwestycyjne na telekomunikację publiczną wynoszą średnio ok. 8% produktu krajowego brutto (bez b. NRD). Abonencka gęstość telefoniczna wynosiła na 1.01.1991 r. 40,11 ab./100 mieszk. [23], przy czym na obszarze starych landów (obszar RFN przed zjednoczeniem Niemiec) gęstość ta przekracza 47,43 ab./100 mieszk., zaś aparat telefoniczny znajduje się w ponad 93 na 100 gospodarstw domowych. Znaczący jest też wskaźnik dostępności telefonu w miejscach publicznych: ok. 2,7 publicznych automatów telefonicznych na 1000 mieszkańców. Liczba zarejestrowanych aparatów telefaksowych przekroczyła już jeden milion (a w użyciu jest faktycznie znacznie więcej).

Obok usług podstawowych są coraz bardziej dostępne usługi wideotekstowe (Bildschirmtext, ponad 300 tys. abonentów w 1992 r.), usługi radiokomunikacji ruchomej, satelitarnej (w tym VSAT) i przywoławczej, a także usługi związane z siecią inteligentną oraz z wąsko- i szerokopasmową siecią ISDN. Z usług radiokomunikacji ruchomej wszelkiego rodzaju korzysta ponad jeden milion abonentów, a w publicznej sieci radiotelefonicznej jest ponad 604 tys. abonentów.

Po zjednoczeniu w 1990 r. podjęto decyzję o wszechstronnym rozwoju wszystkich elementów infrastruktury telekomunikacyjnej na obszarze nowych landów RFN (tzn. na terenie b. NRD), tak aby do 1997 r. doprowadzić do zbliżonych standardów usług telekomunikacyjnych na obszarze całego kraju; np. już do 1995 r. mają być załatwione wszystkie wnioski na założenie aparatu telefonicznego w mieszkaniach, datujące się jeszcze z czasów NRD. Ogólny koszt tego przedsięwzięcia szacuje się na co najmniej 55 mln DM (ok. 32 mld USD) [22].

Przytoczone osiągnięcia w rozwoju telekomunikacji w RFN oraz poważne, trudne zadania, jakie podejmuje się zrealizować w najbliższej przyszłości w sektorze telekomunikacyjnym, stanowią dorobek i cel działalności państwowego operatora DBP Telekom.

Do lipca 1989 r. w RFN funkcjonowała typowa struktura monopolu państwowego w telekomunikacji publicznej [7, 22]. Operator sieci publicznej i poczta tworzyły wspólną jednostkę organizacyjną DBP (die Deutsche Bundespost), umiejscowioną w strukturze administracyjnej państwa - w Ministerstwie Łączności (BMPF - Bundesministerium für das Post- und Fernmeldewesen; obecnie BMPT - Bundesministerium für Post und Telekommunikation). W tej sytuacji operator był pozbawiony zarówno autonomii organizacyjnej, jak i finansowej. Dochody z działalności telekomunikacyjnej wpływały do budżetu państwa i służyły nie tylko potrzebom rozwojowym telekomunikacji, lecz także finansowaniu różnych zamierzeń i polityki socjalnej państwa, m.in. do wyrównywania deficytu usług poczto-

wych. Operator miał monopol na całość infrastruktury telekomunikacyjnej z częścią wyposażenia abonenckiego (np. pierwszy aparat telefoniczny) oraz na wszystkie podstawowe usługi telekomunikacyjne. Miał on także decydujący głos w sprawach regulacyjnych i homologacyjnych, a także sterował polityką zakupów wyposażenia telekomunikacyjnego dla sieci publicznej. Państwowy charakter operatora i jego zobowiązania wobec społeczeństwa wynikają z ustawy zasadniczej RFN.

Pod wpływem zaleceń organów EWG przystąpiono w 1988 r. do prac nad zmianami w regulacji prawnej telekomunikacji publicznej. Ze względu na konstytucyjne umocowanie państwowego charakteru operatora nie można było zrealizować propozycji jego prywatyzacji (jak to miało miejsce w W. Brytanii i Japonii); sprawa ta jest w dalszym ciągu dyskutowana i przewiduje się, że obecnie są znaczne szanse na dokonanie niezbędnych zmian w konstytucji, co umożliwi prywatyzację operatora państwowego i tym samym otworzy drogę do powstania autentycznej konkurencji na rynku telekomunikacyjnym.

W lipcu 1989 r. weszło w życie nowe prawo o restrukturyzacji w resorcie łączności RFN [21, 22]. Podstawowe elementy zmian to:

- odseparowanie telekomunikacji od innych działów łączności przez powołanie samodzielnej jednostki DBP Telekom;
- odseparowanie działalności regulacyjnej i homologacyjnej od działalności eksploatacyjnej;
- przyznanie operatorowi DBP Telekom autonomii organizacyjnej i finansowej wraz z odpowiednimi uprawnieniami jednostki gospodarczej.

W RFN zwraca się baczna uwaga na konieczność utrzymania integralności krajowej stacjonarnej infrastruktury telekomunikacyjnej. W wyniku nowych regulacji pieczę nad nią sprawuje operator DBP Telekom o uprawnieniach monopolistycznych w zakresie budowy i eksploatacji sieci stacjonarnej. Monopol operatora państwowego

obejmuje tylko drogi przesyłowe w sieci, nie dotyczy natomiast wyposażenia komutacyjnego i abonenckiego. Pozostawiono poza monopolem operatora radiotelefonii publicznej i sieci satelitarne VSAT; sieci te mogą być tworzone i eksploatowane po uzyskaniu odpowiedniego zezwolenia. W wyniku liberalizacji rynku usług satelitarnych udział DBP Telekom w usługach typu VSAT wynosi obecnie ok. 50-60%. Ok. 20 firm uzyskało licencję uprawniającą do działalności w łączności satelitarnej.

Liberalizacja w zakresie łączności satelitarnej stanowi ciekawy przyczynek do analizy możliwych nieprawidłowości w wyniku zachowania pewnych elementów uprawnień monopolistycznych. Otóż do 1 maja 1992 r. obowiązywał przepis obligujący firmy związane z telekomunikacją satelitarną do występowania o dzierżawę zasobów transmisyjnych transpondera w organizacjach Eutelsat, Intelsat bądź Inmarsat wyłącznie za pośrednictwem DBP Telekom (który jest członkiem-sygnatariuszem tych organizacji). To stwarzało temu operatorowi nieuzasadnione korzyści rynkowe: DBP Telekom decydował o warunkach ekonomicznych transakcji, a jednocześnie miał dostęp do pewnych poufnych aspektów działalności firmy. Ta skaza na fair play w konkurencji i możliwość nadużycia dominującej pozycji pośrednika spowodowały uchylenie wspomnianego przepisu z dniem 1 maja 1992 r. Oznacza to, że obecnie zainteresowane firmy mogą korzystać z pośrednictwa takiego operatora publicznego (również spoza RFN), który zaoferuje najkorzystniejsze warunki handlowe i ekonomiczne przy korzystaniu z zasobów transmisyjnych transpondera. W przyszłości przewiduje się wprowadzić dalsze ułatwienia w tej dziedzinie przez zaniechanie pośrednictwa i zezwolenie na bezpośrednie zwracanie się do organizacji dysponujących satelitami telekomunikacyjnymi. Należy zaznaczyć, że liberalizacja rynku usług satelitarnych (z ograniczeniem kanałów do 16 kbit/s), a w szczególności warunków budowy i eksploatacji sieci satelitarnych z małymi antenami VSAT, służy przyspieszeniu procesów integracyjnych w zjednoczonych Niemczech

i ułatwia powstanie sieci międzynarodowych dla potrzeb różnego rodzaju organizacji i koncernów ponadnarodowych.

W wyniku zmian w regulacji prawnej stworzono warunki do pełnej konkurencji w odniesieniu do wszystkich usług telekomunikacyjnych z wyjątkiem telefonicznych, które są zastrzeżone do wyłącznego świadczenia przez operatora państwowego DBP Telekom. Takie rozwiązanie tłumaczy się szczególną rolą usług telefonicznych w życiu społecznym i rodzinnym mieszkańców RFN. Monopol świadczenia usług telefonicznych nie obejmuje publicznych automatów telefonicznych [22].

Jak więc widać, operator państwowy zachował monopol w dwu dziedzinach: monopol w odniesieniu do krajowej stacjonarnej infrastruktury telekomunikacyjnej i monopol w świadczeniu usług telefonicznych. Należy zauważyć, że monopol w dziedzinie usługowej rzutuje na interpretację monopolu sieciowego, który w zasadzie dotyczy monopolu na drogi transmisyjne w sieci. W materiałach oficjalnych na ten temat [22] wyraźnie zaznaczono, że monopol sieciowy nie obejmuje urządzeń komutacyjnych - pod warunkiem jednak, iż nie służą one do świadczenia usług telefonicznych w aspekcie publicznym (co oczywiście nie dotyczy sieci zakładowych).

Obecnie użytkownicy dróg transmisyjnych w sieci publicznej mają prawo wykorzystywać je w sposób dla siebie najbardziej dogodny i celowy pod warunkiem przestrzegania wymagań technicznych operatora. Oznacza to prawo do użytkowania w sieci telefaksów, terminali teledacyjnych i innych urządzeń bez konieczności uzyskiwania specjalnego zezwolenia u operatora sieci, a także prawo do świadczenia usług o wartości dodanej bądź prowadzenia innego rodzaju działalności gospodarczej. Nie stawia się przeszkód w dysponowaniu zasobami transmisyjnymi łączy dzierżawionych zgodnie z potrzebami użytkownika. Rynek sprzętu telekomunikacyjnego jest w pełni zliberalizowany; jedyne ograniczenie to konieczność uzyskania świadectwa homologacji [21, 41].

Bardzo trudnym problemem do rozstrzygnięcia w procesie zmian regulacji prawnych w sektorze telekomunikacyjnym jest problem pogodzenia ekonomicznych aspektów działalności operatora publicznego jako przedsiębiorstwa w otoczeniu konkurencyjnym z nałożonymi nań zobowiązaniami do podejmowania działań na rzecz dobra ogólnego, w niejakiem oderwaniu od ekonomicznej strony tych zobowiązań. W myśl obowiązujących przepisów operator DBP Telekom ma obowiązek świadczenia pewnego zestawu usług telekomunikacyjnych o istotnym znaczeniu dla życia społeczno-gospodarczego kraju, niezależnie od analogicznych ofert innych dostawców usług telekomunikacyjnych. Lista tych usług obowiązkowych nie jest jeszcze w pełni ustalona; w celu jej skompletowania przeprowadzono badania ankietowe wśród reprezentatywnych przedstawicieli biznesu, nauki, administracji itp. [22]. Do usług tych zalicza się m.in. te usługi, jakie były oferowane przez operatora przed zmianą przepisów prawa; w szczególności jest to podstawowy zbiór łączy dzierżawionych o różnych parametrach transmisyjnych, które operator ma obowiązek udostępniać klientom w odpowiednim terminie i o ustalonej jakości.

Uprawnienia homologacyjne i regulacyjne znajdują się w gestii Ministra Łączności, który korzysta z nich za pośrednictwem Federalnego Urzędu ds. Homologacji w Telekomunikacji (Bundesamt für Zulassungen in der Telekommunikation - BZF) i Federalnego Urzędu Poczty i Telekomunikacji (Bundesamt für Post und Telekommunikation - BAPT).

Polityka taryfowa operatora państwowego znajduje się pod nadzorem Ministra Łączności. Przewiduje się, że w ciągu kilku lat - do 1995 r. - nastąpi ograniczenie zakresu ingerencji ministra w politykę cenową publicznego przedsiębiorstwa telekomunikacyjnego. Jednocześnie ustalono, że taryfy telekomunikacyjne będą zbliżać się stopniowo do poziomu określonego kosztami świadczenia usług z uwzględnieniem inflacji i oddziaływania konkurencji na rynku usługowym. Doprowadzi to do obniżenia taryf za łączy dzierżawione o ok. 25-30%

do roku 1995. Operator państwowy uzyska z czasem prawo do negocjowania opłat za dostarczane usługi i stosowania rabatu wobec klientów o znacznej konsumpcji telekomunikacyjnej (stanowi to odejście od zasady jednolitych stawek taryfowych wobec wszystkich klientów operatora).

Ocenia się, że regulacje prawne w telekomunikacji publicznej RFN stwarzają dogodne warunki do powstania rynku usług i sprzętu telekomunikacyjnego w otoczeniu konkurencyjnym, a tym samym spełniają zalecenia Komisji EWG w sprawie utworzenia jednolitego rynku telekomunikacyjnego Wspólnoty. Należy też zaznaczyć, że regulacje te są systematycznie analizowane i poddawane ocenom publicznym z udziałem szerokiego kręgu osób zainteresowanych, dzięki czemu stosunkowo szybko usuwa się wszelkiego rodzaju niedopatrzenia, niedomówienia i niejasności sformułowań w przepisach prawa. Przewiduje się, że dalsze istotne zmiany mogą nastąpić w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych.

6.6. Kraje skandynawskie - Finlandia, Norwegia, Szwecja

Skandynawia należy do regionów o najwyższych wskaźnikach telekomunikacyjnych, o czym świadczą dane w tabl. 1.

Tablica 1

Wybrane dane o telefonizacji krajów skandynawskich
(na 1.01.1991 r. [23])

Kraj	Gęstość telefoniczna abonencka		Gęstość abonencka w sieci komórkowej		Średnie roczne wydatki na inwestycje telekomunikacyjne [%o GDP]
	ab./100 mieszk.	pozycja na świecie	ab./1000 mieszk.	pozycja na świecie	
Finlandia	53,52	VI	45,3	III	5,9
Norwegia	50,29	VIII	46,4	II	5,8
Szwecja	68,33	I	55,8	I	6,1

Obok powszechnej dostępności usług telefonicznych w sieci stacjonarnej i komórkowej zapewniono też dostęp do usług teledacyjnych z komutacją kanałów i pakietów, do usług telefaksowych, przywoławczych i o wartości dodanej. Już od kilku lat rozwijają się sieci inteligentne i sieci ISDN. Są też dostępne usługi łączności satelitarnej, w tym sieci VSAT. Infrastruktura telekomunikacyjna rozwija się przy użyciu nowoczesnych cyfrowych urządzeń teletransmisyjnych i komutacyjnych, linii radiowych, kabli światłowodowych oraz cyfrowych systemów radiokomunikacji komórkowej, z dużym udziałem produkcji regionalnego przemysłu telekomunikacyjnego (Ericsson, Nokia) [2, 7, 17, 20, 23, 32, 38, 41].

Rozwój łączności telefonicznej znajduje się pod szczególną opieką państw tego regionu. Przyjęto zasadę, że telefon powinien być dostępny każdej rodzinie na jednakowych warunkach finansowych. Odpowiednie przepisy prawa obligują operatorów publicznych, znajdujących się w zasięgu kontroli państwa, do realizacji tej zasady.

Przedstawione osiągnięcia w rozwoju telekomunikacji publicznej w krajach skandynawskich nie mają wspólnego mianownika w płaszczyźnie regulacji prawnej. Każdy z tych krajów charakteryzuje się własną specyfiką regulacyjną w aspekcie historycznym i współczesnym.

W Norwegii na mocy decyzji rządowej nastąpiło w 1974 r. włączenie ostatniego prywatnego operatora telekomunikacyjnego w struktury operatora państwowego, który jeszcze do niedawna miał znaczne uprawnienia monopolistyczne, nadane mu przez parlament. W Szwecji również przez wiele lat telekomunikacja publiczna znajdowała się w ręku jednego operatora państwowego (Televerket), jednak monopol ten powstał na gruncie ekonomicznym i nie miał uzasadnienia w żadnych regulacjach prawnych. Z kolei w Finlandii telekomunikacja publiczna znajduje się w rękach 51 operatorów regionalnych (lokalnych) i jednego operatora państwowego (PandT Telecom) o znacznych - do niedawna - uprawnieniach monopolistycznych

w zakresie łączności magistralnej (międzyregionalnej) i międzynarodowej; operatorzy regionalni są osobami prawnymi różnego rodzaju: spółki akcyjne, spółdzielnie, zrzeszenia bądź też przedsiębiorstwa komunalne, świadczące usługi telekomunikacyjne w obszarze koncesji.

Obecna regulacja prawna w sektorze telekomunikacyjnym Skandynawii przedstawia się następująco.

- a. We wszystkich krajach odseparowano homologację sprzętu telekomunikacyjnego od działalności eksploatacyjnej; uprawnienia homologacyjne przekazano specjalnie utworzonym jednostkom państwowym bądź do ministerstwa łączności (Finlandia).
- b. Sektor telekomunikacyjny jest oddzielony organizacyjnie i finansowo od poczty bądź też podejmuje się wysiłki w tym kierunku (Finlandia).
- c. Sprawy regulacji są całkowicie wydzielone z gestii operatora państwowego w Norwegii, a częściowo - z tendencją do pełnej separacji - w Finlandii. W Szwecji problem ten w tej postaci nie występuje, gdyż nie istnieją przepisy prawa, regulujące publiczny sektor telekomunikacyjny, i brak jest organu, który ma stać na straży przestrzegania tych przepisów; tym należy tłumaczyć fakt, iż tradycyjnie Televerket zajmuje się załatwianiem niektórych spraw z zakresu regulacji, jak np. przydziałem częstotliwości radiowych, jednak stan ten ma ulec zmianie.
- d. Nie uległa zmianie sytuacja własnościowa operatorów państwowych, aczkolwiek przyznano im większą autonomię organizacyjną i finansową, a niekiedy i prawną (Szwecja, Finlandia), co ułatwia działalność telekomunikacyjną w warunkach konkurencji na rynku krajowym i międzynarodowym. W Szwecji przewiduje się przekształcenie operatora Swedish Telecom/Televerket w spółkę akcyjną z 55% udziałem państwa. Identyczne starania podejmowano parokrotnie w Norwegii, ale nie znalazły one uznania i poparcia

elit rządzących. Poziom taryf w Skandynawii nie jest wysoki, a w Szwecji jest jednym z niższych. Polityka ochrony abonentów, nałożona na operatorów państwowych, stwarza znaczne trudności w prowadzeniu przez nich efektywnej działalności ekonomicznej w warunkach konkurencji; stąd rodzą się starania o prywatyzację tych przedsiębiorstw i wyrównanie prawnych warunków działalności na rynku telekomunikacyjnym.

- e. We wszystkich krajach całkowicie zliberalizowano rynek terminali telekomunikacyjnych, przeznaczonych do współpracy z siecią publiczną.
- f. Stopień liberalizacji rynku usług telekomunikacyjnych jest zróżnicowany. W całości zliberalizowano świadczenie usług o wartości dodanej (Value-Added Services) oraz budowę i eksploatację sieci komórkowych; np. w Szwecji wydano już trzy zezwolenia na utworzenie sieci GSM. Znaczna liberalizacja w świadczeniu usług teledacyjnych (również komutowanych) i łączy dzierżawionych ma miejsce w Finlandii i Szwecji; pewne ograniczenia w tym obszarze zachowano w Norwegii, aczkolwiek podejmuje się starania na rzecz dalszej liberalizacji. We wszystkich tych krajach tworzy się prywatne przedsiębiorstwa telekomunikacyjne, które mają zamiar świadczyć usługi telekomunikacyjne w pełnym zakresie w skali krajowej i międzynarodowej - na równi z operatorem państwowym, po uprzednim załatwieniu niezbędnych formalności prawnych (w Szwecji - operator Tele2; w Norwegii - operator Norvans; w Finlandii operatorzy regionalni wspólnie z bankami i innymi podmiotami gospodarczymi tworzą nowe firmy telekomunikacyjne o zasięgu krajowym w celu przełamania monopolu PandT Telecom). Starania tych firm znajdują pozytywny oddźwięk w sferach rządowych. Podobne tendencje występują w łączności satelitarnej; w Szwecji nie ma ograniczeń w tej dziedzinie, a w Norwegii natomiast zachowano uprawnienia monopolistyczne operatora państwowego.

Podane informacje warto uzupełnić tym, że w Finlandii operator państwowy obok łączności magistralnej i międzynarodowej zajmuje się także łącznością miejscową, szczególnie w obszarach słabo zaludnionych, nieatrakcyjnych finansowo dla operatorów prywatnych. Operator PandT Telecom ma sieci miejscowe obejmujące 75% obszaru i 30% populacji Finlandii.

Reasumując należy podkreślić fakt, iż kraje skandynawskie - nie należąc do EWG - poważnie traktują działalność Komisji Wspólnoty na rzecz rozwoju telekomunikacji publicznej w otoczeniu konkurencyjnym oraz dotrzymują kroku jej propozycjom i dyrektywom, dotyczącym regulacji prawnej rynku telekomunikacyjnego.

7. UWAGI KOŃCOWE

W nawiązaniu do koncepcji regulacyjnych Komisji EWG i działalności regulacyjnej w innych krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej warto zastanowić się nad rozwiązaniami przyjętymi w ustawie o łączności z dnia 23 listopada 1990 r. w Polsce [6]. Na podstawie przedstawionego materiału, analizy takich publikacji jak [1, 3, 22, 28, 34, 44, 45, 48, 50] oraz tekstów ustaw o łączności w krajach europejskich (np. we Francji, RFN [21]) można stwierdzić, że występuje odmienne postrzeganie problemów telekomunikacji publicznej w Polsce i w krajach wysoko uprzemysłowionych, o większym doświadczeniu w sprawach telekomunikacji publicznej w warunkach gospodarki rynkowej i otoczeniu konkurencyjnym.

- a. W krajach o wysoko rozwiniętej gospodarce rynkowej infrastruktura telekomunikacyjna jest widziana jako żyzna gleba, na której bądź dzięki której powstają, rozwijają się i kwitną inne działy gospodarki narodowej, są zaspokajane potrzeby cywilizacyjne i kulturalne społeczeństwa. W naszej ustawie o łączności infrastruktura telekomunikacyjna jest postrzegana jako jedna z wielu,

równoległe istniejących gałęzi gospodarki o możliwościach zarobkowych.

- b. W krajach wysoko uprzemysłowionych zadania i obowiązki operatorów publicznych formułuje się przy uwzględnianiu powinności tych operatorów na rzecz państwa, jego regionów i ludności w aspekcie zaspokajania potrzeb gospodarczych, społecznych i życiowych mieszkańców. Problem zarobkowania jako zadanie podstawowe i cecha wyróżniająca operatora w ujęciu naszej ustawy nie jest tam eksponowany. W przypadku operatorów państwowych główny akcent kładzie się na realizację obowiązków statutowych (ustawowych), związanych z rozwijaniem infrastruktury sieciowej i świadczeniem usług powszechnych i obowiązkowych (tzn. narzuconych decyzją ministra łączności). W szczególności należą do nich usługi telefoniczne, świadczone na równych prawach i warunkach finansowych dla wszystkich mieszkańców kraju, niezależnie od miejsca zamieszkania, pozycji społecznej i zawodowej. Jednocześnie podkreśla się konieczność przestrzegania efektywności ekonomicznej w działalności operatora, a w tym celu tworzy się odpowiednie zabezpieczenia prawne. Ten aspekt zagadnienia jest w naszej ustawie całkowicie pominięty.
- c. Regulacje prawne telekomunikacji publicznej w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej wyraźnie precyzują i chronią uprawnienia użytkowników i konsumentów na rynku telekomunikacyjnym, co znajduje wyraz w narzucaniu operatorom publicznym obowiązku przestrzegania poufności wiadomości, zachowania neutralności wobec przesyłanych informacji, przestrzegania zasad uczciwej konkurencji i rzetelnej obsługi klientów. Do lepszego zabezpieczenia interesów wszystkich uczestników rynku telekomunikacyjnego powołuje się specjalne organa (komisje, komitety, rady) z udziałem przedstawicieli operatorów, stowarzyszeń gospodarczych i konsumenckich, a w przypadkach o szczególnym zna-

czeniu - członków parlamentu. W naszej ustawie o łączności problematyka ta występuje w postaci szczałkowej.

- d. Obecne tendencje w regulacjach prawnych telekomunikacji publicznej zmierzają do powoływania specjalnych urzędów ds. telekomunikacji o różnym usytuowaniu wobec rządu, które przejmują: sprawy regulacyjne, homologacyjne, gospodarowanie pasmem radiowym, wydawanie zezwoleń, nadzór nad jakością świadczonych usług z uwzględnieniem skarg od użytkowników, rozstrzyganie konfliktów interesów różnych podmiotów telekomunikacyjnych. Urząd ten może też wpływać na zasady taryfowe (pod kątem ochrony interesu konsumenta oraz słabszych uczestników gry rynkowej) i dawać wykładnię przepisów szczegółowych w przypadku zezwoleń. U nas wszystkie te sprawy znajdują się w gestii ministra łączności, przy czym niektóre z nich, jak np. homologacja, nie są uregulowane dostatecznie precyzyjnie.
- e. W krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej telekomunikacja publiczna była przez wiele dziesiątków lat we władaniu państwowych operatorów-monopolistów. W chwili obecnej, kiedy tworzy się otoczenie konkurencyjne w sektorze telekomunikacyjnym, nie ma możliwości obiektywnych szybkiego wykreowania nowych operatorów o równorzędnym potencjale technicznym, gospodarczym i ludzkim w stosunku do tego, jakim dysponują operatorzy państwowi bądź ich następcy. Z tego względu regulacje ustawowe kierują pod adresem operatora o dominującej pozycji na rynku telekomunikacyjnym określone postulaty w sprawie zasad świadczenia obowiązkowych usług, rozbudowy infrastruktury telekomunikacyjnej, zapewnienia równych możliwości dostępu do usług powszechnych wszystkim mieszkańcom kraju.

Kondycja ekonomiczna takiego operatora znajduje się pod kontrolą państwa (m.in. poprzez regulacje taryfowe), a działalność innych operatorów nie może przeszkadzać w realizacji obowią-

ków ustawowych, w tym społecznych i socjalnych (telekomunikacja dla osób niepełnosprawnych i starszych wiekiem), co jest brane pod uwagę przy udzielaniu zezwoleń na działalność telekomunikacyjną.

W naszej ustawie zaprezentowano całkowicie odmienny punkt widzenia. Przyjęte w tej ustawie rozwiązania prawne dopuszczają istnienie wielu operatorów sieci miejscowych bądź regionalnych, co bardziej przypomina regulacje w USA aniżeli w krajach europejskich. Co prawda w Finlandii jest kilkadziesiąt operatorów sieci regionalnych i miejscowych, ale na terenie objętym działalnością któregoś z operatorów nie prowadzą obsługi pozostali operatorzy. W trakcie dyskusji o ustawie o łączności prezentowano poglądy zgodne z teorią liberalnej ekonomiki, ale nie przystające do doświadczenia krajów europejskich z nowoczesnym sektorem telekomunikacyjnym, który jest stopniowo i celowo przystosowywany do efektywnego funkcjonowania w warunkach wolnego rynku i konkurencji. Wyczuwa się u decydentów ustawowych brak odpowiedniego doświadczenia w sprawach nowoczesnej telekomunikacji, a szczególnie niezrozumienie technicznych aspektów rozwoju telekomunikacji publicznej i jej roli cywilizacyjno-społecznej. Obok tego zabrakło dostatecznej troski o ekonomiczną kondycję krajowego dominującego operatora publicznego.

- f. Polityka taryfowa w krajach wysoko uprzemysłowionych stawia dwa niespójne cele: 1) opłaty za usługi muszą być oparte na rzetelnym rachunku ekonomicznym, co w ruchu międzymiastowym i międzynarodowym oznacza znaczne obniżenie taryf przy jednoczesnym podniesieniu opłat za usługi miejscowe; 2) opłaty w ruchu miejscowym muszą być możliwie niskie (łącznie z opłatą za przyłączenie i abonamentem okresowym) ze względu na socjalne aspekty telekomunikacji. Spełnienie tych warunków przez operatora dominującego, zobligowanego ustawowo do pewnych

świadczeń socjalnych na rzecz ludności, jest zadaniem trudnym ze względu na demonopolizację i powstające otoczenie konkurencyjne. Rozwiązanie tego dylematu stanowi poważny problem polityczny dla elit rządzących (np. w W. Brytanii, Norwegii, Szwecji). Należy jednak podkreślić, że we wszystkich badanych krajach taryfy telekomunikacyjne znajdują się pod szczególną kontrolą państwa i swoboda poruszania się operatora dominującego po tym obszarze jest ograniczona. Rozwiązania polskie są bardzo lakoniczne i nie zawierają elementów polityki społecznej i socjalnej państwa.

- g. W krajach badanych bardzo poważnie jest traktowana sprawa tajemnicy korespondencji, która jest ustawowo zagwarantowana. Wyraźnie precyzuje się odpowiedzialność karną osób nie przestrzegających tej zasady. Troska o zachowanie tajemnicy korespondencji niekiedy posuwa się tak daleko, iż ustawowo zabrania się podawania pełnej informacji o numerach abonentów wywoływanych, np. na rachunkach szczegółowych wymienia się tylko numer centrali miejscowej abonenta wywoływanego (Szwajcaria). U nas ten problem nie jest podnoszony.
- h. Regulacje ustawowe w dziedzinie telekomunikacji w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej przewidują niekiedy obowiązek ponoszenia określonych świadczeń przez operatorów sieci publicznych na rzecz rozwoju regionalnego i ogólnokrajowego, a także na rzecz badań i edukacji w dziedzinie telekomunikacji. W naszej ustawie ten problem nie występuje.

Reasumując należy jeszcze raz podkreślić, iż sposób ujęcia problematyki telekomunikacyjnej w naszej ustawie o łączności znacznie różni się od formułowania tych spraw w prawodawstwie krajów o znacznie większym doświadczeniu w rozwoju infrastruktury telekomunikacyjnej w warunkach i dla potrzeb gospodarki wolnorynkowej.

Na podstawie analizy zebranego materiału można stwierdzić, że podstawowe zmiany w regulacji prawnej telekomunikacji publicznej

na świecie zmierzają do utworzenia rynku usług i sprzętu telekomunikacyjnego w skali krajowej i międzynarodowej, poddanego prawom podaży i popytu oraz konkurencji. Główne zasady tworzonego porządku prawnego w telekomunikacji publicznej są następujące.

1. Maksymalnie ograniczyć uprawnienia monopolistyczne operatora publicznego o dominującej pozycji na rynku, zobligowując go do troski o integralność i rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej stacjonarnej w skali kraju oraz - w razie konieczności - do świadczenia usług powszechnych (telefon, telex).
2. Oddzielić działalność telekomunikacyjną od działalności pocztowej w ramach resortu łączności.
3. Przekazać uprawnienia regulacyjne i homologacyjne instytucjom niezależnym, spoza eksploatacji sieci i działalności gospodarczej w telekomunikacji.
4. Popierać proces usamodzielniania się i prywatyzacji państwowych operatorów publicznych, przyznając im prawo do prowadzenia własnej polityki finansowej i gospodarczej w kraju i za granicą.
5. Przekształcić stosunki operator - użytkownik (petent) w stosunki kupiec - klient zgodnie z zasadami prawa handlowego pod kontrolą sądową.
6. Usunąć wszelkie ograniczenia w dostępie do rynku urządzeń telekomunikacyjnych.
7. Wszystkie usługi telekomunikacyjne - z wyjątkiem zastrzeżonych ustawowo - mogą być przedmiotem działalności gospodarczej i mają być w sposób nieskrępowany dostępne na rynku (tzn. świadczone w sieciach stacjonarnych i ruchomych).
8. Wszyscy operatorzy telekomunikacyjni mają prawo do korzystania - na podstawie jednolitych reguł - z krajowej infrastruktury telekomunikacyjnej w celu prowadzenia własnej działalności gospodarczej na rynku telekomunikacyjnym.

9. Użytkownicy łączy dzierżawionych w sieci publicznej mają prawo do odsprzedaży zasobów komunikacyjnych stronom trzecim.
10. Użytkownicy łączy dzierżawionych w sieci publicznej mają prawo do wykorzystania tych łączy do świadczenia usług telekomunikacyjnych spoza wykazu usług zastrzeżonych.
11. Operatorzy sieci abonenckiej z własną infrastrukturą telekomunikacyjną mają prawo do sprzedaży zasobów komunikacyjnych.
12. Abonent ma prawo do wykorzystania - w sposób dla siebie użyteczny - udostępnionej mu drogi transmisyjnej, pod warunkiem przestrzegania przepisów eksploatacji sieci.

WYKAZ LITERATURY

Skróty

- CI - Communications International
 PNE - Public Network Europe
 SMCR - 1992 Single Market Communications Review

1. A charter for Europe's PTTs. PNE, No 10, 1991, pp. 41, 44, 46.
2. Battle lines drawn in Finland. PNE, No 7, 1991, pp. 33-36.
3. Billard J.: ABC du nouveau statut de France Télécom. France Télécom, No 78, 1991, pp. 16-21.
4. Chalmers J.: Japanese eye the global market. PNE, No 6, 1991, pp. 44-48.
5. Chalmers J.: Reforms to lead Portugal towards progress. PNE, No 3, 1991, pp. 30-35.
6. Cieśla S.: Łączność. Przepisy, komentarz, firmy. Elinex s.c., Warszawa 1992.
7. Communications companies analysis. Operators volume, MDIS Ltd., Chichester 1991-1992.
8. Competition on the move in Europe. PNE, No 7, 1991, pp. 38-40.
9. Competitive pressures (UK). PNE, No 6, 1992, pp. 37-43.
10. Controlled competition (Korea). PNE, No 6, Suppl., 1992, pp. XXXI-XXXII.

11. CPE markets: time to get out. PNE, No 7, 1991, pp. 13-16.
12. Denegan P.: Italy: painful road to reform. PNE, No 8, 1991, pp. 17-24.
13. Driving Denmark forward. PNE, No 7, 1991, pp. 25-28.
14. Emmerson A.: Enjoying an exclusive privilege (Ireland). CI, No 7, 1992, pp. 12-14.
15. Emmerson A.: Switzerland: joining the wider market. CI, No 4, 1991, pp. 37-38, 41, 43.
16. Friedman J.: Regulating for freedom (Central Europe). CI, No 3, 1992, pp. 52, 54, 60, 62.
17. From Televerket to Swedish Telecom: greater liberalization and competition. Telecommun. J., No 10, 1990, pp. 674-675.
18. Greece moves out of the ancient era. PNE, No 5, 1992, pp. 33-39.
19. Guidi P.: Today's competitor ... tomorrow's partner. SMCR, No 1 (Spring 1992), 1992, pp. 60-62.
20. Hagström T.: Swedish Telecom: Facing the 1990s. SMCR, No 4 (Winter 1992), 1992, pp. 12-15.
21. Heringer M. (Hrsg.): Rechtsvorschriften der Telekommunikation. Deutscher Wirtschaftsdienst, Köln 1992.
22. Informationsserie zu Regulierungsfragen, Nr. 1÷7, Der Bundesminister für Post und Telekommunikation, Bonn 1991-1992.
23. Internationale Fernmeldestatistik. Stand: 1. Januar 1991, Siemens AG, München 1992.
24. Kamiński F.: Zmiany w regulacji prawnej telekomunikacji publicznej na świecie. Przegl. Telekomun. + Wiad. Telekomun., nr 11, 1992.
25. Kelly T.: Varied routes to reform and progress (Eastern Europe). PNE, No 6, 1991, pp. 37-40.
26. Krawec R.: The applications of ONP principles to satellite communications in Europe. SMCR, No 1 (Spring 1992), 1992, pp. 98-100.
27. Leonard P., Waters P.: Australian reform begins. PNE, No 8, 1991, pp. 29, 32-34.
28. Les nouvelles relations contractuelles de France Télécom. France Télécom, No 77, 1991, pp. 17-26.
29. Leventhal N.: Europe aims at open skies (Satcomms). CI, No 8, 1992, pp. 47, 51.
30. Local heroes (UK). PNE, No 6, 1992, pp. 43-46.

31. Mier y Teran C.: Trends in regulation: A Latin experience. SMCR, No 1 (Spring 1992), 1992, pp. 12-16.
32. Norwegian Telecom in no-mans land. PNE. No 7, 1991, pp. 21-24.
33. Purton P.: Europe closes its ranks (EC). CI, No 5, 1989, pp. 27-28.
34. Regulatory Symposium. 6th World Telecommunication Forum, ITU, Geneva, 9-11 Oct. 1991.
35. Shetty V.: Local loop liberalization lines-up the competition. CI, No 5, 1992, pp. 55-56, 58.
36. Shetty V.: Privatisation in Latin America. CI, No 7, 1991, pp. 16, 18, 20.
37. Spriggs S., Green J.: Australia's two-and-a-bit duopoly. CI, No 10, 1991, pp. 173-174, 176, 178, 180.
38. Sweden set for a fight. PNE, No 7, 1991, pp. 29-33.
39. Swensrud B.: A look at Latin America. SMCR, No 1 (Spring 1992), 1992, pp. 18-25.
40. Swiss plans for open market. PNE, No 5, 1991, pp. 30-31, 33-34.
41. Telecommunication re-regulation in Europe. The Yankee Group Europe, Oct. 1991.
42. Ten good reasons for competition. PNE, No 4, 1992, pp. 39-40, 42.
43. Ten good reasons for monopolies. PNE, No 3, 1992, pp. 48-50.
44. Ten rules for Europe's regulators. PNE, No 10, 1991, pp. 35, 37-38.
45. The changing telecommunication environment. Policy considerations for members of the ITU. ITU, Geneva, Febr. 1989.
46. The shareholder is always right? (PTT privatisation). PNE, No 9, 1991, pp. 38-41.
47. The UK: no longer an experiment? PNE, No 6, 1992, pp. 33-34, 37.
48. Ungerer H., Costello N.: Telekomunikacja w Europie. Wolny wybór dla użytkownika na rynku europejskim w 1992 r. Tłum. z ang., Ministerstwo Łączności, Warszawa 1991.
49. White S.: The case for a European FCC (Satcomms). CI, No 3, 1991, pp. 3, 6.
50. Whither telephony? (Basic service obligations). PNE, No 1, 1992, pp. 22-24.

